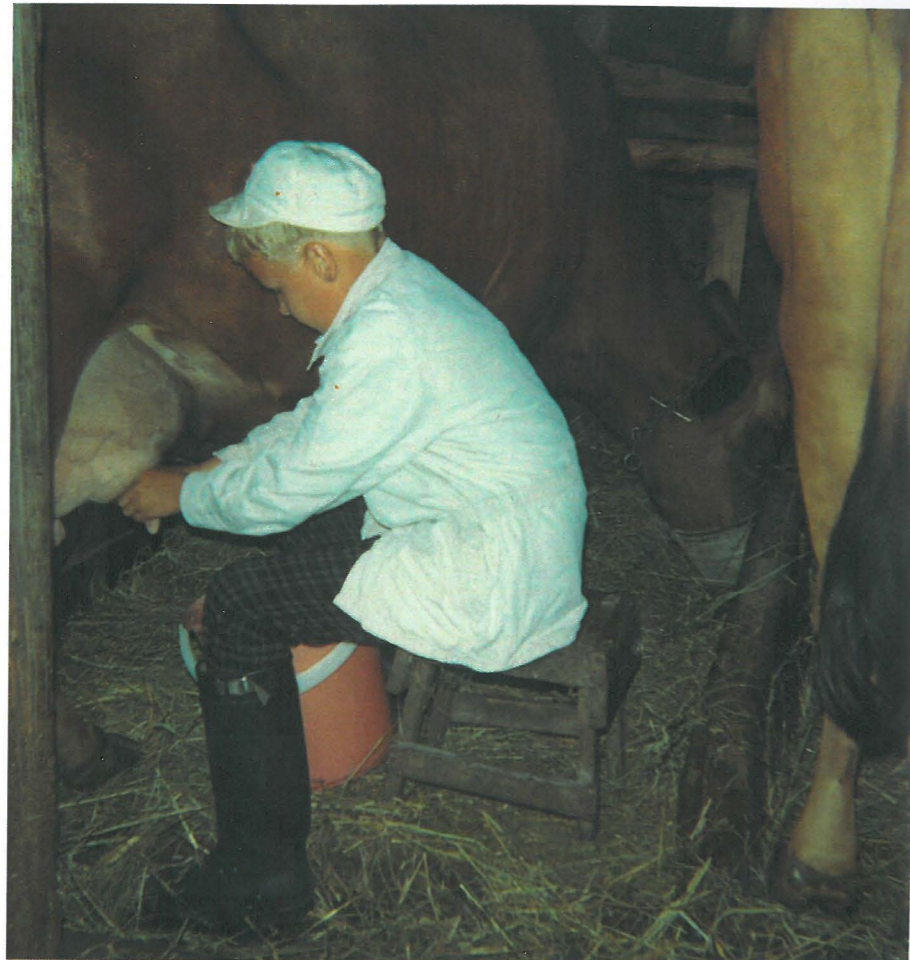

Porto betalt

~~Avs: Svensk Fjällrasavel
c/o Kristina Torén
Stagneliusvägen 23 VI
112 59 Stockholm~~

SLU/ Camilla Eriksson SOL
Box 7012
750 07 Uppsala

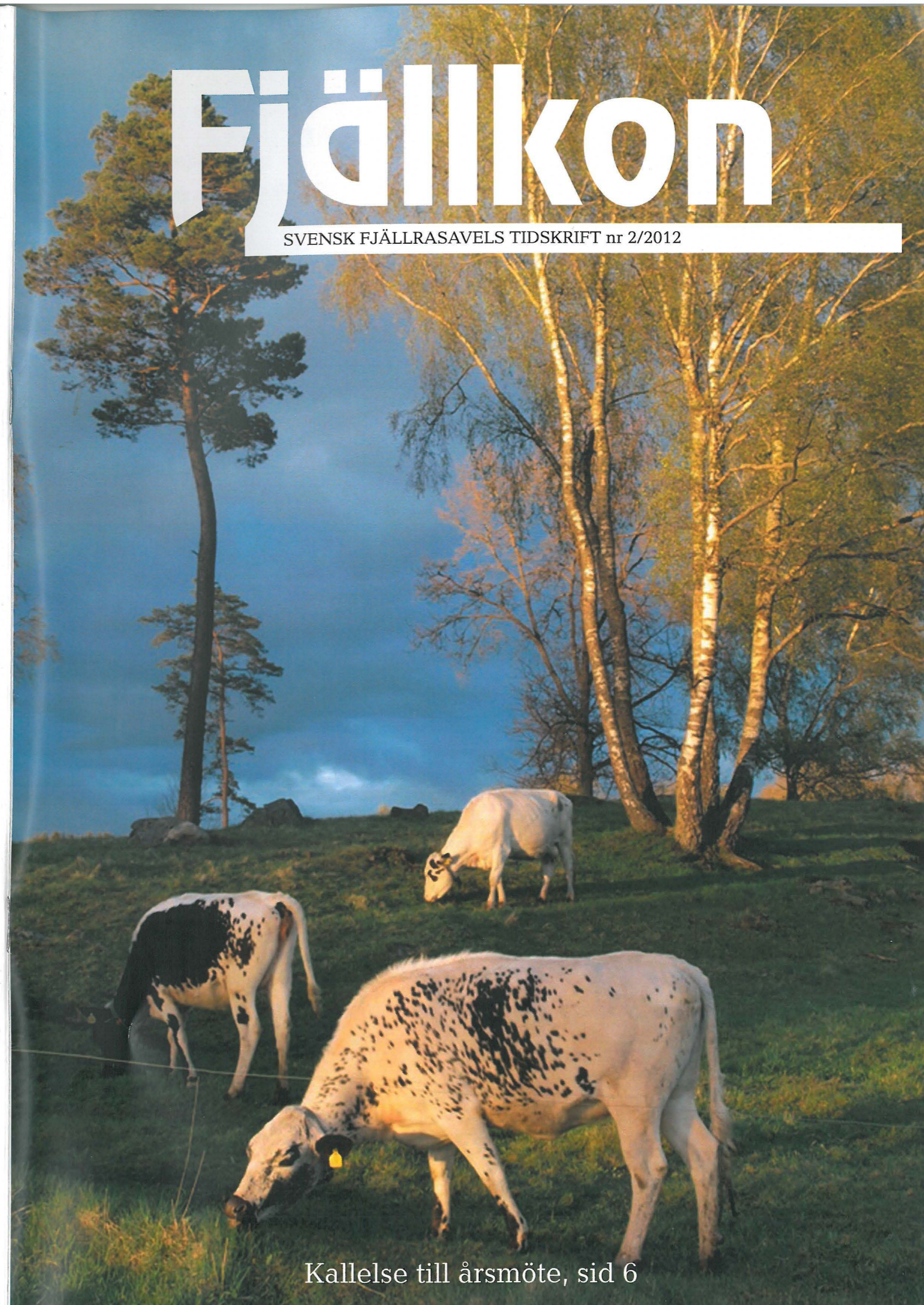
Stefan Lönnquist 8 år, mjölkar västfinska kon 8 Jänta, född 26.6.1961.

Detta material har delvis
finansierats med EU-medel

Fjällkon

SVENSK FJÄLLRASAVELS TIDSKRIFT nr 2/2012

Kallelse till årsmöte, sid 6

Buffring i Älvdalen

Några kor och tjuren Tony som buffrades från Evertsberg till Gessi fåbodar. foto: Louise Ericsson. Några av Anna Axelssons djur som vi kan få se på årsstämman i Augusti, reds anm.

Innehåll

Bilder från buffring	2
Styrelsen har ordet	3
Föreningsadresser	4
Redaktörsord	4
Synen ändras med tiden.....	5
Kallelse till årsmöte.....	6
Tjursidor.....	7-9
Gör din egen avelstjur.....	10-12
Buffring i Älvdalen	13-16
Skällorna	17-20
Lite av varje.....	20
Livdjurslistan.....	21
Mina galna barnår	22-24

Tidningen Fjällkon

Redaktör:
Kristina Torén
Stagneliusvägen 23, 6tr
112 59 Stockholm
tel, kväll: 08/656 88 09
e-post:kristina.toren@comhem.se

Ansvarig utgivare:
Robert Nilsson

Tryck:

Kph Trycksaksbolaget AB, Uppsala
Tidningen Fjällkon är Svensk Fjällrasavels medlemstidning som ges ut ca 4 ggr per år. Däremellan skickas aktuell information ut.
Annonseringen med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes/Säljes" är gratis för medlemmar.
Samtliga artiklar i Tidningen Fjällkon är författade av redaktionskommittén om ej annat anges. Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel, utan är författarnas egna.
Tidningen får i korta drag citeras om källan anges. Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806
Utgivningsbevis PRV nr 21560
Medlemsavgift:
300:- insättes årligen helst på Svensk Fjällrasavels BG 5361-8070.
OBS! Skriv ditt namn och adress!

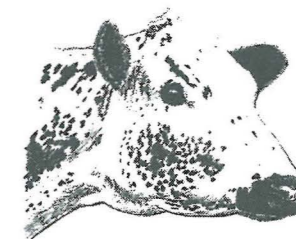
Fjällkon

SVENSK FJÄLLRASAVELS TIDSKRIFT nr 2/2012

STYRELSEN HAR ORDET

Det är sommar precis som nu, för några år sedan. Syrenerna med sin bedövande doft, som under en period fyllde hela trädgården, har vissnat. Nu blommar gullregnet. Riktiga kaskader i gult fyller hela kronan på trädet där det står i sitt hörn av trädgården. Snart kommer schersminen att slå ut i ett moln av vita blommor som med sin doft förgyller kvällspromenaden med västgötaspetsen. Den lilla hönan som ligger på ägg i en bur i trädgården; kan undra om hon också känner alla dofterna. Det är dags att ta hö men först måste rätt väder infinna sig. Femton plusgrader och en skvätt regn var och varannan dag torkar inget hö men fukten gör ju att allting är frodigt och grönt. Jag går i utkanten av trädgården längs med stängslet till kohagen. Kanske för att beundra kaprifolen som sprider sig på gårdsgården. Uppfattar att korna har något fuffens för sig. Allihop är samlade längst bort i hagen. Går bortöver för att se vad oredan kan bero på. Väl framme samlas flocken runt omkring mig. De flesta vill bli kliade, några är riktigt angelägna. Jag lyfter blicken för att spana in omgivningen. Då ser jag orsaken till deras oro. En räv! Den är på väg bortåt längs med utsidan av stängslet. Plötsligt vänder den. Kommer lunkande tillbaka halvmeter utanför stängslet. Målmedvetet, som om den tänkt ut något riktigt bra. Jag står bland korna kanske tre meter från räven. Måste nästan nypa mig själv. Den känns så nära, som om jag skulle kunna klia även räven i pälsen. Men den fortsätter obekymrat och målmedvetet vidare, ner mot ån. Där har en storm förra året fällt en stor tall, tvärs över ån. Räven utnyttjar tallen som bro. Travar försiktigt över ån och försvinner så småningom uppför åbrinken och in i skogen på andra sidan. Vi står och glor fånigt efter den, korna och jag. På hemvägen har jag alla korna i hasorna. Efter som jag kommer in till dom i hagen tror dom förstås att det vankas nytt bete. Därav blir intet och friden lägrar sig snart över nejden igen.

Jag hoppas att ni som har kor passar på att njuta av dom i sommarhagen. Låt inte stressen förstöra. Så hoppas jag vi ses på stämman i sommar. Evy.

Omslagsbilden:
Kor i kvällsljus. Foto: Lars Schale

Ordförande:
Robert Nilsson
Övre Svartlå 515
961 98 Boden
tel: 0928-401 06
fax: 0928-402 10
e-post: korn@telia.com

Vice ordförande:
Robert Eklundh
Kanalvägen 904
811 95 Järbo
tel/fax: 0290-705 25
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Kassör:
Evy Schale
Killhult
312 98 Våxtorp
tel/fax: 0430-311 18
e-post: evy@schale.se

Sekreterare:
Louise Lindqvist
Ormön 116
742 92 Gräsö
tel: 0173-371 22
e-post: gimskogen@tyfonmail.se

Ledamöter:
Thomas Lundholm
Brottan
820 77 Gnarp
tel: 0652-207 00
e-post: brottan@telia.com

Göran Lundström
Hagby-Focksta 14
740 20 Vänge
tel: 070-593 66 13
e-post: goran.lundstrom@yahoo.se

Annelie Söder
Kläcklinge Lyckan
355 96 Kalvsvik
tel: 0730-59 46 95
e-post: anneliesoder@hotmail.com

Suppleanter:
Lars Halvarsson
Perjosvägen 5
782 75 Malungsfors
tel: 073-028 00 01

Anders Söderberg
Hagby-Focksta 14
740 20 Vänge
tel: 076-127 63 05

Valberedning (s. k.)
Lars-Göran Lindgren
Velinga Sjogerdala 2
522 92 Tidaholm
tel: 0502-221 11

Revisor:
Lennart Olofsson
St Bredäng 10
461 95 Trollhättan
tel: 0520-42 32 90

Revisorssuppleant:
Tove Klackenber
Västerlän 98
424 35 Angered

Livdjursförmedling:
Mårten Dahlberg
Mariebergs Gård 1296
872 96 Bjärträ
tel: 0612-532 67
fax: 0612-531 07

OBS! Tel. tid måndagar
12-13

Stambokföring:
Göran Lundström
Hagby-Focksta 14
740 20 Vänge
tel: 070-593 66 13
e-post: goran.lundstrom@yahoo.se

Renrasighetsintyg
Robert Eklundh
Kanalvägen 904
811 95 Järbo
tel/fax: 0290-705 25

Fjällnära kommitté:
Ivan Eriksson (s. k.)
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35
Lars-Göran Lindgren
Lars Halvarsson

Avelskommitté
Thomas Lundholm
Göran Lundström
Robert Nilsson

Tidningen Fjällkon
Redaktör:
Kristina Torén
Stagneliusvägen 23, 6tr
112 59 Stockholm
tel: 08-656 88 09, kväll
e-post: kristina.toren@comhem.se
Ansvarig utgivare:
Robert Nilsson

Redaktörsord

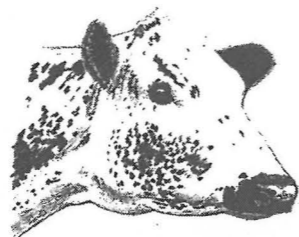
Hej!

Så där ja, nu är denna tidning äntligen klar...
Här finns smått och gott att läsa, men bläddra först till sidan 6, där är kallelsen till årsmötet i Älvdalen, hoppas att ni kan komma, tar emot anmälningar fram till den 27/7.

Det har varit en lång, ganska kall vår och försommar, nu är det ju grönt och fint men fortfarande ganska kallt för att vara sommar. Man kan ju undra vad som händer med växthuseffekten när det är +4C och spöregn i början på Juni...? Nå ja, nu kan det bara bli bättre!
Annars lunkar det på som vanligt här i storstan, jobb och åter jobb.

Ha nu en bra sommar! Vi kanske ses på årsstämman.

Kristina

OBS! Manusstopp! OBS!
Manusstopp för nästa nummer av tidningen är den
15/8 2012!
Material skickas till redaktör Kristina Torén
e-post: kristina.toren@comhem.se
Postadress ser ni här till vänster.

Synen ändras med tiden!

Bakom denna rubrik skulle utan tvekan min kära hustru lägga in betydelsen av att jag har allt svårare att få in synskärpan när jag ska läsa och nog snart måste börja använda glasögon. För min egen del så är det en annan betydelse i orden.

När jag en gång runt 1990 hittade till SKB föreningen och fick inblick i den värld av avelsdiskussioner för och emot korsningsavel som där fanns så var det framförallt två personer vars namn alltid dök upp, Stig Näslund och Lars Näsholm. Det var de som hade "orkestrerat" korsningsaveln som bedrevs under namn av SKB och av en del hölls de fram som föregångsmän och nytänkare, fast av än fler som korsningsivrare och fjällrasförstörare. Vi får väl dock i ärlighetens namn säga att för de allra flesta med "SKB" kor var de inte kontroversiella för det var inte många som var så insatta i avelsdiskussionerna att man då när "det begav sig" hade en egen uppfattning om den.

Båda var Agronomer, Stig Näslund hade varit husdjurskonsulent uppe i Norrbotten innan han i mitten av 60-talet började på Norrlands tjurcentral som avelsledare. Lars Näsholm hade från början på 50talet varit husdjurskonsulent i Västerbotten och varit spindeln i nätet i SKB/fjällrasaveln där innan han blev försöksledare på Rödbäcksdalens försöksgård utanför Umeå. Båda hade tron att SKB-rasens framtid låg i en "egenskapsavel" där man valde ut djuren för deras meriter och inte för deras härstamning (egentligen exakt vad man gör i dagens SRB avel). Det var definitivt inte så att de var ensamma om den uppfattningen, så tyckte i princip alla agronomer och beslutsfattare.

Lars Näsholm hade slutat sin verksamhet och gått i pension samt lämnat SKB-föreningens arbete när jag kom med. Så honom lärde jag bara känna via att jag for dit och intervjuade honom på band, samt via det han skrivit. Stig Näslund var däremot i full gång när jag började mitt engagemang. Det tog inte speciellt lång tid innan vi så att säga krockade åsiktsmässigt och vi hade en del heta diskussioner genom åren i början på 90talet både på stämmor, på styrelsemöten och per telefon. Stig var en kraftfull person med pondus, så det var inte utan att man själv kände sig liten. Efter att man grälät gick det dock alltid att vara som folk med varandra efteråt, han var duktig på att skilja på sak och person.

Var det bättre förr?

Ja, vad är det då som gör att jag idag har fått en delvis ändrad syn på Näslund/Näsholm? Jo för hur det då än var så kunde ju dom här gubbarna kor! Visst var man grundligt oense med dom om avelsinriktningen, och allt som hade med det att göra, och nog var man fruktansvärt arg ibland på deras åsikter och handlingar eftersom det berörde en så viktig del av ens eget intresseområde. Men stod man tillsammans framför en fjällko så visste dom vad dom pratade om och man kunde resonera kring djuret i fråga, dom "begrep" kor. Det är det som gör att jag idag kan känna att man nästan saknar bråken och diskussionerna med dom för dom var i alla fall kunniga på området. När Stig Näslund åkte ut och stambokförde en tjur så var bedömningen korrekt, han hade det ögat och hade en tjur fått Helhetsintryck 8,0 av honom så behövde man inte tveka på att det var en snygg tjur.

Hur är det idag?

Om man då jämför med dagens "koprofeter" på bevarandesidan i Fäbo och Allmogekon så är det så ledsamt tydligt att dom tyvärr inte "kan" kor. Det är så sorgligt! Det finns inget som helst djup i deras åsikter och man har därför tyvärr inget att hämta av en diskussion med dom. Det är bara att läsa de olika trådarna på alternativ. nu så står det smärtsamt klart. För vad man än tyckte om Näslund/Näsholm så går det inte att komma bort från att dom hade grundkunskaper kring koskötsel och avel. Dom förstod sambanden och begrep svårigheterna, och hade respekt för hantverket. Näslund och Näsholm fattade komplexiteten. Man kunde alltid lära sig något av en diskussion med dom även om man inte tyckte likadant. Men Fäbo och Allmogekon!!! Herre min skapare så tunt det är där! Tala om att stå med rumpan bar ur kunskapssynpunkt, det är ju rena ballongdanserna! Med alldeles för få ballonger!

Genbanksfantasier.

Eller ta den fantastiska slutsatsen i artikeln i småbrukaren (läs den gärna på nätet, sök på småbrukaren och klicka på artikeln) där Ronny Olsson får förklara deras tanke med sin genbank, och avslutar med att man efter att ha inavlat i 20 år i genbanken "har alla grundfärger kvar" och då kan välja att avla vart man vill med det materialet!!!! Det är tyvärr inget annat än en ren lögn! Jan Philipsson från SLU har tittat på materialet som dom godkänner i sin genbank och räknat fram att den "effektiva populationen" i den genbanken inte är större än 13djur! Om man gör slumpvisa parningar i en sådan så ökar inavelsgraden med 4% per generation (att jämföra med dagens inavelsökning på Holsteinrasen som beräknas till 1% per generation vid en hårt driven konventionell avel). Det innebär i praktiken att av Ronny Olssons alla "färgtuber" kommer om 20år i bästa fall bara finnas kvar en enda med en något gråaktig nyans!! Det är bara en människa som aldrig levat av kor och fått sina inkomster från att jobba med kor som skulle kunna fantisera ihop en sån röra som det går att läsa om i småbrukaren!

Om deras genbanksrecept stämmer så är allt jobb med att bevara köregenskaper på arbetshästarna, premieringar och dylikt fullständigt onödigt. Bara ett sätt att kasta pengar i sjön. Varför inte låta allvetarna i Fäbo (dom finns ju förvisso i nästan alla lantrasföreningar) ta hand om bevarandet av nordsvenska hästen och Ardenern. Dom kan få bilda en genbank, släppa ut ett antal hingstar och mårar på nån passande ö någonstans och låta dom sköta fortplantningen själva (dom förespråkar ju nu även införande av gruppbetäckning på nötkreatur, alltså att man låter fler än en tjur gå med korna) inte hantera dom eller köra in dom. Sen kan man om 25 år åka dit med en färja och hämta ett antal "diplomston" och försöka fortsätta där man slutade, för eftersom man kallade det för genbank så finns ju alla anlag kvar, eller? Nå det är så korkat att en tiondel vore nog!! Men det är precis så dom i praktiken tänker göra med sina fjällkor. Med stöd av jordbruksverket!!

Oj Oj, Näslund och Näsholm allt är förlåtet, tänk om vi ändå hade haft er kvar som åtminstone visste vad ni pratade om.

Robert Nilsson

KALLEISE TILL ÅRSSTÄMMA

4/8 - 6/8 2012

Härmed kallas medlemmarna i Svensk Fjällrasavel till årsstämma 4/8 - 6/8 2012 hos Bruksgård'n & Gessifabodar, Anna Axelsson, Bosseldalsvägen 11, Evertsberg, 796 91 Älvdalen

Program:

Ankomst Lördag 4/8
19.00 Kvällsmål på vandrarhuset

Söndag 5/8

Frukost på vandrarhuset
09.00 Avgång buss vid Bygdegården
09.30 Ankomst Hedbodarna
10.00 Fm Fika
12.00 Avgång buss
12.20 Ankomst Gessi Fäbodarna
13.00 Lunch

Beroende på hur vi vill så kan vi besöka en fäbod till på väg tillbaka till Evertsberg
c:a 18.00 Middag på Bergsgården

Måndag 6/8

10.00 Fjällkostämman
13.00 Lunch

Priser:

Ankomst fredag med kvällsmål
till söndag lunch inkl allt 1500.-

Ankomst lördag till och med söndag lunch
inkl. allt 1000.-

Enbart mat och buss lördag och söndag 750.-

Vägbeskrivning eller karta ni ska till Evertsberg.
Sänglinnen finns.

Om man vill ha någon öl eller så till middagen så får man själv betala det. Läs gärna om fäboden,
djuren, ostarna och messmören: www.gessifabodar.se

Sista anmälningsdag är 27/7

anmälan göres till expeditionen: Kristina Torén, 08-6568809, kväll el. kristina.toren@comhem.se
Om Du/Ni behöver speciell mat p. g. a. allergi, meddela detta vid anmälan.

6

Aktuella semintjurar från Viking Genetics

Tillgängliga och godkända fjällrastjurar från Viking Genetics.

Nu har vi gjort en ny lista över Viking Genetics tjurar som är avkommebedömda. Här har vi tagit med all den viktigaste informationen.

Namn:	Gr:	Kodnr:	Stamb.	Far:	Mf:	Ant dött	Min	Mjolk	F%	P%	Dotter fert.	Kf	Kmf	Mast- res	Övr. sjukd.	Ö-tal	Ant. bed	Res- lighet	Ben	Juver	Spem- längd	Lynne	Mjolk barhet	Tjur- index
6769 Delta	1	6-6769	96769	38 Desing	786 Maro	81	96	100	95	96	112	109	95	93	80	105	32	91	97	97	94	120	111	-5
6840 Gunde	1	3-6840	96840	739 Gute	165 Leo	59	94	95	97	98	94	112	83	99	98	102	26	109	100	106	95	102	104	-6
6847 Levis	1	3-6847	96847	46 Lester	161 Smille	62	98	99	102	99	96	98	93	89	100	100	27	92	107	97	108	102	85	-7
6851 Gus	1	3-6851	96851	6840 Gunde	161 Smille	44	89	89	101	100	96	111	86	98	95	103	22	97	110	110	105	97	109	-11
6746 Hompest	2	6-6746	96746	940 Hompen	726 Basker	111	100	103	93	97	101	88	91	105	86	106	32	101	79	124	94	94	116	+6
6801 Bude	2	3-6801	96801	6758 Bula	6768 Deger	33	104	106	100	98	99	102	94	99	102	109	6	103	100	93	104	118	111	+4
6837 Bamse	2	3-6837	96837	6759 Bam	940 Homp.	42	101	103	100	97	98	94	96	116	92	94	19	97	100	102	91	102	121	+3
6838 Lars	2	3-6838	96838	6787 Laro	6748 Bör	69	98	98	103	100	105	107	114	109	104	103	26	88	100	104	91	105	97	+4
6839 Hadar	2	3-6839	96839	6742 Harg	6759 Bam	53	106	103	103	103	96	96	88	99	97	88	18	100	102	106	109	92	100	+5
6841 Hasse	2	3-6841	96841	6742 Harg	940 Homp.	40	96	96	98	99	93	91	87	104	101	75	13	97	100	104	109	97	102	-9
6845 Baba	2	3-6845	96845	6759 Bam	729 Hom.	51	103	102	102	101	107	99	93	107	100	99	24	95	107	102	94	97	111	+8
6854 Josef	2	3-6854	96854	6758 Bula	6746 Hom.	40	113	118	92	96	103	96	90	104	97	107	24	110	102	91	98	92	114	+15
6856 Fred	2	3-6856	96856	6787 Laro	6758 Bula	40	105	104	108	101	100	101	101	103	97	112	24	98	97	106	88	105	81	+11
6858 Rille	2	3-6858	96858	147 Riss	6715 Lage	42	88	87	102	101	104	101	83			104	24	91	84	97	95	87	88	
6861 Dacke	2	3-6861	96861	6715 Lage	53 Guldus	40	97	97	103	100						110	16	100	100	124		74	92	
6738 Mast	3	6-6738	86738	786 Maro	723 Figer	129	94	92	104	102	109	103	75	110	92	103	43	92	105	110	86	100	97	-1
6777 Makro	3	6-6777	96777	6724 Mikro	786 Maro	107	104	105	95	99	104	91	112	85	107	99	28	109	87	100	109	94	88	+1
6780 Mise	3	6-6780	96780	6724 Mikro	786 Maro	119	106	105	96	101	104	85	115	92	94	99	40	109	110	86	95	110	90	+3
6848 Birk	3	3-6848	96848	708 Bill	41 Duvolen	34	87	85	102	102	103	100	98	99	104	96	16	88	110	102	97	107	100	-14
6849 Aragorn	3	3-6849	96849	710 Agaton	6748 Bör	36	105	103	98	102	98	116	94	105	107	97	16	98	100	100	97	87	111	+7
6850 Röde Orm	3	3-6850	96850	6777 Makro	41 Duvolen	59	105	105	95	100	111	95	108	89	101	89	25	101	87	86	95	97	88	-2

Avelsvärden på ras 41-tjurar

Namn:	Gr:	Kodnr:	Stamb:	Far:	Mf:	ant	Min	F%	P%	Dott	Kf	Kmf	Mast-	Övr.	Ö-tal	Ant,	Res-	Ben	Juver	Spen-	Lynne	Mjöljk	Tjur-	Sperma
						dött				fert.		res	sjukd.		bed	lighet				längd		barhet	index	
161 Smile	1	7-549	6673	10 Smith	158 Fare	54	102	102	101	97	##	89	106	99	107								4	45
27 Gunde	3	7-541	6674	50 Gunder	34 Ringe	12	88	104	102		97	93	96	98	98								-14	16
165 Leo	1	7-556	6677	10 Smith	158 Fare	12	93	98	95		##	88	103	96	91								-8	585
145 Tessar	3	7-542	6679	148 Tess	938 Ricko	13	83	98	98		97	95	98	99	96								-25	586
1 Hubert	1	7-552	6680	6720 Jovial	708 Bill	18	88	96	97		##	95	107	104	102	1	94	105	102		110	100	-11	531
156 Zonat	1	7-543	6681	9 Zober	723 Figer	17	82	110	105		98	87	101	104	107	6	106	97	102		107	100	-20	246
23 Svempa	2	7-576	6683	67 Ringo	940 Homp.	10	91	97	99		96	85	95	99	104								-16	495
44 Fagerman	3	7-571	6688	1 Holar	72 Lager	32	106	96	100		98	89	89	99	107	10	100	102	89		94	102	2	87
41 Duvolen	3	7-565	6689	64 Griver	41 Lyster	30	84	92	98	111	##	95	92	94	98	8	106	97	95		105	97	-22	52
181 Idear	1	7-563	6691	38 Desing	9 Zober	43	82	100	97	104	##	77	96	105	105								-21	441
46 Flink	2	7-568	6693	6742 Harg	34 Ringe	14	99	102	101		##	80	103	98	95									160
164 Lim	2	7-566	6695	83 Rim	158 Fare	23	96	98	100		98	90	102	101	110	9	98	89	95		100	107	-7	473
157 Lirken	3	7-554	6698	79 Nill	158 Fare	23	98	103	102	103	92	95	110	96	101								-1	284
170 Snabbe	1	7-581	6703	127 Snö-S.	2 Miss-L.	27	75	93	98	108	86	74	98	103	95								-29	895
3 Dollar	2	7-577	6707	940 Hompen	6 Hoss	19	87	96	97		90	95	97	101	102								-16	279
178 Terrin	3	7-598	6714	145Tessar	743 Bisko	15	89	100	99		##	84	99	101	115	5	103	100	104		105	116	-10	1002
3 Peter	1	7-592	6871	29 Ise	6732 Snä	17	89	103	102		91	90	111	102	99									281
71 Dunkel	3	7-599	20000	1 Holar	64 Griver	12	82						111	81		1	98	102	95		92	107		1133
40 Pelle	3	7-596	20001	6748 Bör	786 Maro	33	108			98			108	79		7	106	107	97		94	102		324
30 Herman	2	7-703	20005	34 Lysing	6715 Lage	13	94			102	95	108	111	92		7	96	100	102		92	111	-5	766
2000 Maraton	3	7-704	20006	710 Agaton	786 Maro	28	92			100			110	78		8	106	107	95		87	121		677
192 Snögubben	1	7-706	20008	170 Snabbe	142 Ragn	10	82				85	101	115	78		2	98	107	102		110	95		458
32 Goding	1	7-707	20009	733 Gandi	6718 Joar	20	94				96	103	118	81		1	98	100	102		97	92		352
234 Sprint	2	7-738	20024	302 Misse	159 Sile.	16	93			108			114	80		10	94	100	95		105	104		248
208 Monogram	3	7-702	20025	9005 Mono	85 Nalle	14	85			103			113	81		1	101	100	102		100	107		516
1085 Fido	2	7-723	20028	709 Gulle	65 Lur	17	97			97	93	107				11	93	97	95		118	102		99
1080 Major	2	7-724	20033	127 Desir	940 Homp.	22	99			100	90	115	106	81		6	106	97	97		107	114	-2	666
2027 Drutten	3	7-725	20035	6763 Svartus	17 Rino	14	88				83	109	105	88		3	93	110	97		105	97		229
7114 Gubben	3	7-740	20039	27 Gunde	791 Karat	10	83				83	116	109	79		2	98	107	106		97	95		536
1095 Flise	2	7-744	20045	302 Misse	65 Lur	30	96			108	92	98	110	75		11	94	87	93		125	107	-6	297
1006 Glunt	2	7-743	20050	6758 Bula	940 Homp.	12	104			100	84	117	107	82		4	106	110	95		105	109	5	168
120 Viss	3	7-763	20069	6780 Mise	710 Agaton	11	102				85	125	113	82		3	100	107	91		105	92		114
2087 Boss	3	7-781	20075	6 Hoss	786 Maro	12	88			106		106	109	74		9	101	100	95		115	109	-14	174
57 Filur	3	7-782	20076	44 Fagerman	786 Maro	28	112	genbank		100		104	97	74		9	98	100	102		105	104	12	62
135 Stig	3	7-795	20110	44 Fagerman	708 Bill	10	91			103		109	103	85		5	100	110	100		105	104	-9	77
1202 Rist	3	7-805	20124	1159 Elon	41 Duvolen	12	107			107		110				4	103	94	100		100	100		537
7230 Don Juan	3	7-806	20125	41 Lyster	1088 Flim.	11	91			103		109				7	103	107	100		100	102		423

Ungtjurar och väntetjurar från Viking Genetics

Denna lista utgörs av de nya ungtjurarna som vi rekommenderar att ni använder i så stor utsträckning som möjligt. Väntetjurarna är de tjurar som gått ut i tillräckligt stort antal doser (ca 500 st) och som i väntan på sin avkommeprövning är så kallade väntetjurar.

Namn:	Grupp:	Kod nr:	Sib nr:	Far:	Mf:
6873 Faramir	3	3-6873	SVFJ96873	57 Filur	2000 Maraton
6875 Hövding	1	3-6875	SVFJ96875	29 Ise	196 Luddde
6877 Fänrik	3	3-6877	SVFJ96877	1102 Fagott	2086 Boss
6878 Moltas	2	3-6878	SVFJ96878	6839 Hadar	6758 Bula
6879 Sidor	2	3-6879	SVFJ96879	6854 Josef	6839 Hadar
6881 Översten	2	3-6881	SVFJ96881	6845 Baba	6765 Homa
6880 Gullenan	3	3-6880	SVFJ96880	6849 Aragorn	30 Herman
Väntetjurar					
6860 From	2	3-6860	SVFJ 96860	6765 Homa	6742 Harg
6862 Baltazar	2	3-6862	SVFJ96862	6702 Bazar	234 Sprint
6864 Valdo	3	3-6864	SVFJ 96864	120 Viss	40 Pelle
6865 General	3	3-6865	SVFJ 96865	6780 Mise	40 Pelle
6867 Rapp	3	3-6867	SVFJ96867	56 Riv	715 Rito
6869 Marieberg	1	3-6869	SVFJ96869	1 Solberg	161 Smille
6870 Salvador	2	3-6870	SVFJ96870	6858 Rille	6839 Hadar
6872 Snökung	3	7-6872	SVFJ96872	1202 Rist	208 Monogram
Inköpta kalvar/ungtjurar på gång under vår och sommar 2012					
6882 Fidalgo	2	3-6882	SVFJ96882	1002 Manitou	7174 Minth
6883 Hussi	2	3-6883	SVFJ96883	1095 Flise	6746 Hompest
6884 Messias	2	3-6884	SVFJ96884	302 Misse	6787 Laro

Har Ni en framtida avelstjur på gång?

Som alltid är det intressant att få information från Er om tjurkalvar som kan vara intressanta för avel. Hör av Er till Thomas Lundholm, tel: 070-731 36 14, mejl: brottan@teja.com

Gör din egen avelstjur!

Vid kontakter med djurägare har det återkommande framkommit önskemål om att vi i tidningen skulle beröra frågor omkring urval av tjurmodrar och även hur man ska resonera kring val av tjurfader. Vi tänkte i detta nummer åter ta upp dessa frågor utan att påstå att det på något sätt är att betrakta som "gudsord" bara för att det stått i Fjällkon. Men ska allt bli rätt så börjar vi från början med tjurens moder.

Hur ska en bra tjurmoder vara beskaffad?

Ja, på den frågan kan det finnas många rätta svar för det beror ju på i vilket sammanhang en kommande tjur ska tjänstgöra, och på vad djurägaren prioriterar i sin egen avel. Men för att en ko ska komma ifråga som tjurmoder finns det ett par saker som ska vara klara.

Äggstockar

Först och främst ska hon ha två normalt utvecklade äggstockar. Vikten av detta kan inte nog understrykas och gäller oavsett vi har "fjällnära" eller "vanliga" fjällkor. Det viktigaste slaget mot könskörtelhypoplasi står än så länge i urvalet av tjurmoder.

Lätt ärvt

När det gäller exteriöra anlag med stor arvbarhet så är juverform/spenstorlek nåt som har rätt så stort genomslag. Att kon har ett bra juver med bra anfastning och fina spenar är följaktligen viktigt för att man ska få en trevlig avkomma att mjölka i framtiden. Särskilt viktigt blir det om man av någon anledning har en tjurfader som man inte har en dottergrupp efter att besikta för att få vägledning om eventuella anlag. Vet man å andra sidan om att tjuren man har som tjurfader ger fina juver så kan ju en tjurmoder med något sämre standard accepteras, om hon har en bra produktion eller intressant härstamning eller andra fördelar. Helst ska man ju ha en tjur och en tjurmoder som pekar åt samma håll för att få en stark avelseffekt men ibland är det svårt i en liten ras.

Höjd över havet

När det gäller andra exteriöra detaljer som kropp och ben så är även dom ganska lättärvda. För en lång framtida bestående vänskap med avkomman är det en fördel om kon inte är för lågställd. Vill man binda ris åt egen rygg så är ett bra sätt att avla med lågställda kor. Spentramp och veterinärbesök blir då ett sätt att fördriva tiden på. Undvik alltså alltför låga kor med dålig golvhöjd (höjden mellan juverbotten och båsfall). Men återigen är kon högproducerande och frisk så kan väl en låg ko fungera men då måste man vara noga med att välja en tjurfader som motverkar detta.

Det finns en tumregel som jag själv tyckt fungera när man ska bedöma om en tjurkalv som fötts kommer att bli ett acceptabelt avelsämne ur höjdsynpunkt. När kalven blivit någon månad så titta på den från sidan. Kroppen på kalven är då nästan helt rektangulär och om man får plats med s.a.s. ytterligare en sådan där kroppsrektangel mellan kalvens mage och golvet så brukar det vara en stark indikator på att den kommande tjuren inte blir lågställd. Kolla hemma hos er om det stämmer för er också.

Svårärvda anlag

Svårare att avla på är anlag som sjukdomsresistens/mastitresistens alltså förmågan att motstå sjukdomar och bakterier i närmiljön. I större raser så finns möjligheten att titta på hur kons fader påverkat avkomman och har man då flera jämbördiga tjurmoderämnen så är det läge att välja den kon som har bästa sjukdomsprofilen på sin fader. För att få en säker bedömning på sådana egenskaper så bör tjuren ha ca 150 döttrar eller mer. Som alla förstår så begränsas därigenom våran möjlighet att göra sådana urval med säkerhet.

Använd sunt förnuft

Återstår då att som så många gånger förr använda sunt förnuft och hoppas på det bästa. Har du en gammal ko som hållit bra även om hon mjölkat bra, Som dessutom fungerat utan besök av veterinär så kan vi ju i alla fall hoppas att hon ärver detta. Kor som klarat sig bra även i perioder då du kanske haft problem i besättningen förtjänar att granskas, kanske ärver hon den motståndskraften? Det är inte alls säkert för det kan ju vara en miljöfaktor som gör att just hon funkade bra (att hon stått på ett dragskyddat bås etc.). Sannolikheten att hon ska lämna sund avkomma bör hursomhelst vara större än att använda en sjuklig skör ko som tjurmoder även om hon mjölkat bra.

Titta på årsredovisningen

När årsredovisningen kommer så ta för vana att gå igenom den noga. Titta på dina tjurmoderämnen och sök upp raderna under avkastningssiffrorna. Där står alla veterinärbehandlade sjukdomstillfällen. Det är förvånande hur lätt det är att glömma bort hur ofta en gammal favorit varit behandlad. Har en ko haft återkommande mastiter medan andra i besättningen varit friska så är det ingen tjurmoder! Där syns också fertilitetsstörningar och hur många gånger hon varit seminerad/betäckt. Kom ihåg att det är viktigare med få sem/bet än att kalvningsintervallet är lågt. En bra ko som har en flack laktationskurva kan behöva få kalva med större intervall än 12 mån för att få sin sinperiod att hämta sig på.

Laktationskurva

En mycket viktig aspekt på mjölkproduktionen är att laktationskurvan ska vara flack. Kon ska alltså vara bra på att hålla ut sin mjölkproduktion och inte "tokmjölka" i början för att sen rasa i produktion. Nu är det dock viktigt att känna sig själv och sin utfodring för det kan ju vara så att man är försiktig med kraftfoder så att en bra ko inte blir täckt energi och proteinmängd i början av laktationen. Är så fallet så är den flacka laktationskurvan inte ett bra mått på kons förmåga, här får du vara ärlig mot dig själv och dina kor. Med ovan sagt är det dock ett faktum att en arvbar egenskap är laktationskurvans form. Det är mycket lättare att sköta om och svara upp mot en kos behov av foder om hon har en jämn avkastning, det är även en mycket viktig egenskap ju färre kor man har ända ned till hushållskobesättningen.

Torrsubstans i mjölken

Vill man avla på höga halter av protein och fett så är det relativt lätt att påverka (fettet mer än proteinet) men kom ihåg att det är även viktigt att titta på produktionsmängden av kg protein och kg fett. Detta eftersom en högmjölkan kanske inte orkat äta nog med grovfoder för att hålla upp halterna eller fått för svagt grovfoder. Så det viktigaste produktionsmättet blir relativtalen på produktionen även dom finner du i årsredovisningen.

Vi har valt ut tjurmoder och tjurfader. Tjurkalven är nu född, vad mer att tänka på?

Har storleken betydelse?

Det är ju en fråga att beakta i tjurvalssammanhang. Är det tänkt att tjuren ska betäcka kvigor så är det klokt att kolla upp om tjurfadern ger stora kalvar. Enligt min egen erfarenhet av snart 60 olika egna tjurar använda i min besättning så finns det ett sammanband mellan hur stor tjuren var som kalv och hur stora kalvar den får. Naturligtvis ingen regel utan undantag men värt att reflektera över. Har man olika kalvar att välja mellan så kanske man inte ska ta den allra största och kraftigaste till kvigbetäckare. Kom ihåg att skilja mellan högställd och stor. Högställda tjurar har aldrig vållat mig tråkigheter men däremot kraftiga muskulösa tjurar i kvigsammanhang. Hos kor har jag aldrig varit med om att det varit svårt med kalvningarna oavsett tjursort. Sedan är det ju så att det behövs inte enbart vara tjurens fel om det blir svåra kalvningar. Det kan ju även vara tjurens svärfar som gett trånga kors hos tjurens fru.

Lynne?

Det viktigaste hos tjurkalven och den unga tjuren är att den inte är räddhågsen och "skvättig" min erfarenhet är att det inte blir bra när tjuren är äldre. Är det måttligt så kan en tjur bli bättre och bättre ju äldre den är men är den lite feg så är det inte positivt när man ska hantera den och den väger 600 kg.

Det är inte skoj med 600 kg "skvätt". En viktig sak är "råtta i horn syndromet". Är tjuren räddhågsen då du ska ta fast den i en box eller grimma den i ett bås så är en rädd tjur en klar säkerhets risk. Är tjuren tuff och framåt så är det sällan en nackdel men blir ju svårhanterligt om man ska ha den på bete med andra djur då den lätt blir nog så "farsig" om man ska ta tjejnerna från honom. Men hellre en tuff tjur än en rädd tjur. Med tuff menar jag då inte att den ska stå och böla o blåsa så fort någon kommer in i lagårn, det är en arg tjur och dom finns det folk som lever på att ta ihjäl!

Annat att tänka på

En sak som man sällan hänför till tjurens påverkan på avkomman är om den är företagsen, "intelligent" och framåt. Jag ska inte påstå att jag vet säkert men jag har tyckt mig märka att tjurar som var lätta att lära att dricka som kalv och som var allmänt pigga ofta får trevliga och lättlärd kalvar. Det är ju sällan man vet något om hur en semintjur varit och därför kan man bara jämföra med modern till kalven om man kom ihåg hur hon var. Men min första egna tjur som föddes och föddes upp hemma hos mig var en riktig idiot när det gällde att lära sig att dricka själv. I min iver och omsorg om detta "spännande" avelsämne så höll jag på i över 6 veckor innan den drack själv (det skulle jag aldrig göra idag). Döm om min förvåning när de flesta av hans 10 kalvar var snudd på lika dumma när det gällde att lära sig dricka själv. Efter det har jag tänkt på hur avelstjurarna som fötts hos mig varit och ofta tycker man sig se att kalvarna är åt samma håll. Så jag väljer en pigg och framåt tjurkalv före en annan om det finns ett val att göra. Du kan ju prova du med och se om det stämmer!

Mycket viktigt är också att du tittar efter i gruppavelsystemet innan du bestämmer vilken tjur du ska ta. Där hjälper vi dig gärna både från avelskommitténs sida eller stamboksexpen om du tycker det är svårt att hitta rätt. Var inte rädd för att höra av dig med synpunkter eller frågor!

Tjurhantering.

Den ädla konsten om tjurhantering är något som vi nästan hann tappa bort under 70 och 80-talet då besättningarna var mindre och tjurföreningarna upphört. Det framkommer också klart då man hör om hur många olyckstillbud som förekommer ute hos djurägare. Jag bör väl påpeka att jag då menar djurägare i vidare mening än fjällkobönder. Mestadels är det ju köttrastjurar och dikor som orsakar olyckor. Men även mjölkbönder som gjort större kalla lösdrifter och släppt in tjurar för att klara brunstpassningen har gjort smärtsamma lärdomar om hur det kan gå när man vänder ryggen åt en tjur.

Vi gick ju tidigare i artikeln om att välja tjurmoder och tjurfader igenom vad vi borde göra för att få ett så bra tjurämne som möjligt. Så om vi nu förutsätter att vi har en orädd tjurkalv som lär sig lätt och är framåt på ett positivt sätt, och som dessutom har de bästa föräldrar. Vad gör vi då för att få låta avelshänsynen bestämma hur länge vi vill ha kvar tjuren och inte hanteringsvärdigheter.

Promenera

Det bästa du kan göra som start är att redan från det kalven är liten sätta på den en grimma och gå ut med den ett tag eller ett par varv i lagårn. Det är ytterst sällan jag gjort det själv för man brukar aldrig ha tid eller ork att lägga ned extra tid, Icke förty gör man det så får man ofta en lätthanterad och snäll tjur. Var då noga med att vara korrekt med den och inte reta eller busa med den. Tämjer man in den ett par dagar i sträck när den är liten så behöver man inte hantera den ofta för att den senare ska komma ihåg hur man gick fot med husse eller matte.

Ringa

När tjuren är omkring ett år gammal är det dags att ringa den. En vuxen tjur som du ska hantera ska vara ringad. Det är ett arbetsmiljökrav om du har anställd personal som ska hantera den. Se till att boxen den går i eller båset den står i är "sanerat" på saker som den kan fastna i med ringen. Finns det sådana så kommer den att hitta dom var så säker, och det är ingen skön upplevelse för en tjur att sitta fast en halv dag i någon ting med ringen. Förutsatt att den inte sliter sönder nosen. Det kan inte nog tydligt sägas att det sedan är viktigt att du hanterat tjuren via ringen så att den är van att lyda via den. Detta är speciellt viktigt om det är tänkt att tjuren en gång kanske ska åka ned till Alebäck för spermasamling. Där hanteras tjurarna endast i ringen och spermasamlingen försvåras betydligt om tjuren inte varit van att ledas i ringen innan den kom till Alebäck!

Sexualupplysning

Jag tycker att det lättaste sättet att lära en tjur vad livet går ut på är att släppa ihop den med kvigor i en box. Då lär dom upp den och hetsar igång den, och det har fungerat här 56 gånger av 58 (två tjurar har varit sterila). Men låt den inte gå med kvigor ett halvår och slöa till. Efter en eller två kvigomgångar på två månader vardera är det dags att ställa upp den på bås och lära den betäcka på kommando. Vilket inte brukar vara svårt när den gått kvigkursen. Det blir lättare om du gör i ordning ett betäckningsbås som är lite trångt så att kon inte kan vandra för mycket upp eller ner eller åt sidorna. Det viktigaste både för kon och tjuren är att det inte är halkigt så dom gör illa sig. Strö rikligt!! Ska du ha en fullt ut fungerande betäckningstjur så är det viktigt att lära upp den som kobetäckare på kom-

mando. Att släppa in den i en box tillsammans med kon är väl ok men ska den säljas så får man upplysa om att den inte betäckt på kommando. Jag har själv köpt äldre tjurar som i en del fall helt vägrat betäcka om dom haft grimma på sig. Så lär den när den är ung!!

Hanterar man en tjur enbart vid betäckningssituationer så får man snart en tjur som är het som en kamin bara man kommer med grimman för den vet vad som vankas. Det är därför bra om man leder tjuren och hanterar den utan att den får betäcka så blir samvaron något mer civiliserad.

Varning

En tjur är aldrig annat än en risk oavsett hur snäll den hittills varit, och detta oavsett hur väl du lärt den eller hanterat den. Risken kan visserligen hanteras eller bemästras men är ändå aldrig annat än en olika stor risk beroende på hur skicklig du eller andra är som hanterar den. Någon gång kring 2 års åldern och därefter går en tjur från att vara "tonåring" till att bli "vuxen". Under "tonårstiden" är en tjur ofta lite stömmigare än dom blir något år senare (även en stömmig ungtjur kan göra ont) men det är ändå sällan en farlig stömmighet om ni missförstår mig rätt.

En vuxen tjur däremot kan gå bra att hantera lång tid men sen få ett "psykbryt" och man vet inte varför. Det är då det gäller att ha hanteringsrutiner som gör att man snabbt kan få fast den på bås igen eller in i en box om det är på lösdrift. Dock tycker jag att det verkar som om tjurar som inte visat humör innan 3-4 års ålder sällan får några värre anfall om man inte tar dit en annan tjur eller gör något kardinalfel. Men oavsett det får man inte lita på den!

Kom ihåg att ju mer man hanterat en tjur desto tidigare ser man eventuellt dåligt humör och kan ställa därefter. Men vad du än gör lita aldrig på en tjur vänd den aldrig ryggen så du missar eventuella reaktioner. Lek eller busa heller aldrig med den för då kan den göra illa dej utan att mena det för den tror ju att alla är lika stabilt byggd som den själv. Ha aldrig bråttom när du hanterat en tjur, ofta är det stress eller brådska som gör att man tänker fel och begår misstag.

En tjur har bara ett mål i livet och det är att bli chef över sin flock och betäcka den så du får inte göra den mer sofistikerad än vad den är. En tjur är aldrig gullig och snäll den är helt enkelt bara en tjur och det är den bra på. En tjur kan lyfta fyra gånger sin egen vikt på nacken så om den tränger upp dig i ett hörn så gör det snart ont, därför måste du alltid vara ett steg före tjuren i tanken. Jag har själv blivit humpad på en tjurskalle och vet hur liten man känner sig så tänk dig alltid för, och ha inte bråttom så blir tjurhållning en rolig krydda i ett avelsarbete och en hanterbar risk!

Robert Nilsson

Buffring i Älvdalen

Budföring (buffring)= Förr i tiden var kornas utfodring helt beroende av vad skogen och naturliga ängar gav. Åkrarna hemmavid användes helt för brödsäd, omväxlande med träda. De skogar som låg närmast byn blev snart avbetade, så man tvingades längre och längre bort. Då flyttade någon piga från varje hushåll med korna till fäbodarna så slapp man odla tid och energi på förflyttningar.

Så det var med stor glädje som jag tackade ja till en förfrågan om att få följa med på ett sådant evenemang. Anna Axelsson är det som äger djuren och har sin hemgård i Evertsberg men arrenderar även Gessi fäbodan utanför Älvdalen. Tidigare år så har de alltid kört upp djuren (getter, fjällkor, hästar, höns, katter, linderöds-svin, renar (!) och vallhundar) i djurtransporter men nu skulle korna få göra detta till fots. Buffring sker än i dag på olika håll i landet men jag tror det inte är många som bräcker vårt avstånd. Vi skulle avverka drygt 4 mil på 2 dagar! Sedan ska de även hem samma väg. Här är en längre artikel om våra (människors, hundars och kors) eskapader i skogarna och på fjället. Först kommer dock en presentation av fäboden samt fjällnära boskap.

Text och bild: Louise Eriksson

För övrigt kan nämnas att Anna och hennes man Robert gör smör på komjölk hemma i Evertsberg. Under fäbodvistelsen kompletterar man även med ko ost, getost och messmör av båda sorter (gudagott enligt Louise som inte tål komjölk). Huvudrollsinnehavarna för detta evenemang var kor med så söta namn som; Granna, Skrällan, Lillhärja, Susa, Droppelin, Frostlind, Rödluvan, Rosalia, Troja, Tova, Tony (japp, tjuren), Islilja, Pricka, Muska, Snajken, Fjälla.

Gessi fäbodan som vi skulle ta oss till har Anna och Robert arrenderat sedan 2007. Då var den inte mycket för världen. Man kunde skönja vissa byggnader i den igenväxta skogen. Sakta men säkert röjde man, renoverade, tog upp fler byggnader från annat håll och helt plötsligt fick man fram fint bete närmast fäboden. Nu har man flera djurhus för kor, ungdjur, getter, höns, kylhus, eldningshus, mansbyggnad mm mm. Det är så VACKERT där uppe med lugn och ro runt omkring sig. Jag måste be er som har vägarna förbi Älvdalen - ni måste verkligen dit och titta! Mjölkningsen sker med hjälp av spann och dieselelverk. Under fäbodstiden mjölkas även getterna (för hand) som sedan sinas för vintern.

Gården som Anna och Robert äger i Evertsberg heter Bruksgården som de flyttade till 2001. De skaffade getter redan -99 och korna kom med i bilden först -04. I år skulle fåren bli kvar hemma i Evertsberg och agera buskröjare i byn. Grannarna skulle sköta tillsynen av dessa. Anna och hundarna var hem till och från under sommaren och flyttade dem till olika områden och provisoriska hagar.

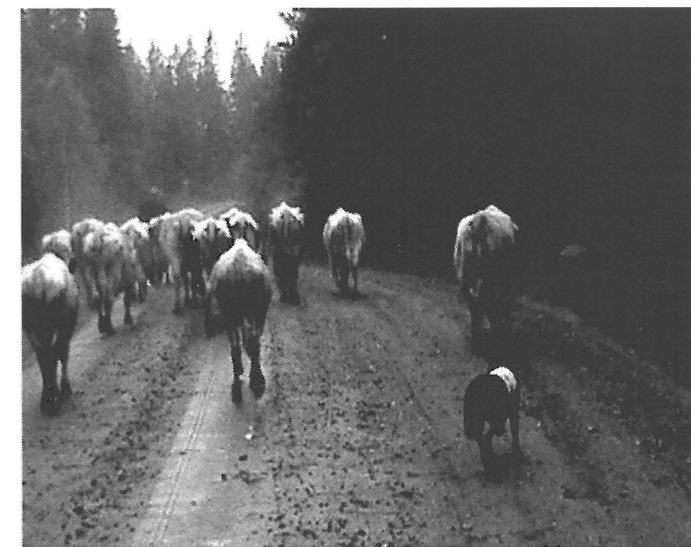
Hundarna som vi hade under de två kulturella (exiska?) tillfällena var följande: Evallens Zelda, Nelroy Moderna Floyd, Evallens Cessna Spader (australisk kelpie), Hågragårds Trapper, Örgagårdens Texas (working kelpie), och lilla Ellie (lancashire heeler). På vandringen upp 27-28 maj så var Anna Axelsson (Floyd, Zelda), syster Charlotte (Spader) samt träningskompisen Louise (Trapper, Ellie). Syster Linda slöt upp till dag två.

På vandringen ner 14-15 augusti: Dag 1 sköttes av Zelda, Linda, svärmor Hanna, sonen Casper. Dag 2 tog Zelda, Casper och Linda paus. Hanna blev kvar och fick sällskap av Anna, Louise (Trapper), Kerstin Wahrén och Lars Johansson (Texas).

Att organisera ett sådant här projekt gör man inte i en handvändning. Det krävs även hjälp av folk som sköter markservicen också. Till hjälp hade vi mamma Hjördis som agerade utpost och matsupport. Pappa Arne och make Robert var chaufför på övriga djur och skötte övrigt marktjänst.

Dagen B

Så var det dags. Dagen B som i budföring. Korna hade gått ute ett tag i hagen hemma på gården. Dvs betesläppet var inte samma dag som vi skulle buffra. Korna var helt klart på G (de visste mycket väl att det var dags för fäboden) och både de och hundarna var lite spända. Vädret skulle visa sig bestå av strilregn med uppehåll. Varken för hett eller dyngsurt för att vandra. Men morgonvädret var rejält regn så vi hade regnställ på oss. Hjälp vad varmt det kan bli! Som vanligt är det lätt att klä sig för mycket. Det är bättre att vara lättklädd och arbeta sig varm. Annars blir man lätt svettig och börja frysa. Särskilt när man måste springa i flera kilometer.

Trapper vallar kor i regnet

Fjällkon

Floyd skulle vara behjälplig i starten, dvs ihopsamlan- det i hagen samt första biten genom samhällena Everts- berg och Dysberg. Till sin hjälp skulle han ha Zelda. Trapper skulle passa korsande vägar så att djuren inte skulle in på fel väg och villaträdgårdar som vi skulle passera. Unghunden Spader skulle finnas med för att se och lära (och prova på). När vi sedan lämnat samhäl- lena var det tänkt att en person går längst fram och visa vägen för djuren. Någon/-ra hundar skulle gå längst bak och se till att det inte var några eftersläntrare. Någon hund skulle se till att hålla koll på sidorna så inte djuren fick för sig att sprida ut sig i skogen. Hun- darna skulle inte trycka på så mycket utan korna skulle bestämma takten. Under en sådan lång vandring på 2 mil (och 4 timmars vandring) måste de även ges möjlig- het att dricka och beta. Hundarna skulle mera hålla koll att alla kom med åt rätt håll så att säga. Ja, så var det tänkt...

Men det blir inte alltid som man tänkt sig. Som min sys- terdotter brukar säga: "Det var i alla fall ett bra försök".

Det var ju inte bara mjölkkor i den grupp på 17 indi- vider som skulle gå på vandring. Några kvigor skulle också med. Så öppnade vi grinden och vi började vår vandring. Det blev ingen rusning men väl lätta om klövarna. Både hundar och kor kände nog också av vår egen nervositet. Gatan utanför gården klarades av och vi skulle gå ängarna bredvid stora vägen i Evertsberg. Redan vid första ängen fick kvigorna fnatt. Hej hopp så satte de iväg... och Zelda efter. Flokken korsade stora Sälen-vägen (som de absolut inte skulle). Där var Zelda fortfarande med på noterna och fick tillbaka dem ganska snabb och inga bilar passerade just denna tid. Resterande sträcka som var kvar fram till stora vägorset gick relativt bra. Då vi passerat korset fick de flesta väldigt lätta klövar så det blev ett joggande tempo ca 1km. Anna ropade till mig (Louise) vilka gräsmattor jag skulle hålla koll på under färden å Trapper jobbade på.

Efter den joggande kilometern vart det fullt sken mel- lan Evertsberg och byn Dysberg, Anna försökte skicka Zelda framför flokken för att stoppa men vid denna tidpunkt hade Zelda stoppat in öronproppar och tyckte att det var ju skitkul att driva kor i denna hastighet. Som tur var så är det en smalbro med forsande vatten under intill Dysberg så där stannade hela flokken så vi hann ikapp. Nu hade de sprungit av sig den värsta energin.

Det handlade inte om att kvigor inte var van med hundar (de är väl invallade), de hade bara mycket spring i benen... Genom samhällena så hade hundarna och vi tre uppgifter: inte bli överkörda (varken kor, hundar eller människor) av trafiken, inte hamna inne i villaträdgårdarna och...hålla oss på rätt väg. Vi skulle passera många korsningar och ett lite torg. Många i vår omgivning stannade upp och gav oss stora ögon (tack och lov inte då djuren var i full galopp utan av förund- ran av vår kolonn av kor och hundar).

Grusvägar och åter grusvägar

Väl framme till grusvägens början hade vi så äntligen

fått ner pulsen i någorlunda takt. Vår skara hade hitta ett hanterbart flyt. Korna var glada och valde snabb, lätt skritt. De ville upp till sin kära fäbod. Floyd lämnade gruppen för att få njuta av en biltur - i samma bil där Zelda hamnat i skamvrån, så det var Trapper, Spader och Ellie kvar. Då korna var lätta att hålla igång och vana att följa en människa i täten förpassades alla hun- darna längst bak. De fick sedan turas om att ha ansva- ret. Själv såg jag en chans att verkligen träna försning. Trapper hade gärna förkärleken att i försning hålla sig längre och längre utåt sidorna för att sedan runda grup- pen och stoppa upp dem (ta dem till mig). Han hade även problem att inte hålla koll på alla djur i gruppen. Att se till att alla komma med i både försning och driv- ning. Här fick han dessutom träna på att ta det lugnt och inte trycka på för hårt. Tre flugor i en smäll alltså. Lilla Ellie (heelertiken) hängde med hon också. Emel- lanåt pendlande även hon på vägen. Det är strongt gjort av en hund på 6 kg och 3 äpplen hög att gå 4 mil (varav 2 i mossa och ris á la regnskogsmodell). Hon får gå så mycket längre än de större hundarna. Där Trapper är finns hon. Jag hade sett till att köpa en filmkamera till denna stora helg. Går man samtidigt som man filmar blir det helt klart skakig bild. Emellanåt så stannade jag upp samtidigt som Trapper fortsatte. Men till en början så stannade han alltid och sprang tillbaka till mig när jag stannade. Hjälp, matte får ju inte bli kvar själv!

Tösen Spader har ju precis blivit torr bakom öronen (eller inte?). Hon har väldiga problem även hon att gå rakt fram till/mot djuren. När man släpper lös henne så springer hon runt, runt i flera varv runt djuren. Dessvär- re gör hon det på 1 km avstånd. Själv tycker hon att hon har ett jättetryck! När det var dags för henne att hålla koll på eftersläntrarna blev det i långlina. Först och främst gå rakt fram till djuren och sedan inte göra det i rusande fart. Det gäller att ha tålmod och vara mycket mer envis än hunden.

Ingen ro – ingen rast

Vandringen fortsatte på grusväg efter grusväg (12 km) första dagen. Först på slutet så vek vi in på skogsmark (8km skogsstig). Djuren travade på, travade på...och travade på. På grusvägen gick de i omgångar på två eller tre raka fina led. Flera gånger så försökte vi stanna gruppen med hundarna för att erbjuda vatten och bete, men icke. De ville verkligen vidare. De ville inte ha någon mat och vatten – de ville vandra! Till vår förtret... För vi skulle inte ha något emot med fikapaus. Kanske inte mest för att få något i oss utan för att vila! Det var bara att hala upp frukt, dryck och smörgås och äta i farten.

Frostlind – vargarnas skräck

Alla djur (särskilt kor) har sin egen personlighet. Vissa sticker ut lite mer än andra. En sådan är Frostlind. Det är ju så att det är bra att ha några individer som har ex- tra stark försvarsinstinkt när djuren går fritt i skog och mark. Detta har Frostlind i överflöd (och blir över). Hon skulle inte dra sig för att sparka eller stånga ihjäl vargar (eller för den delen vallhundar heller...) för att försvara flokken. Hon räknar även med oss människor

som en del av flokken. Med oss gick hundarna och då ser hon ofta svart. Då kan hon i ilska även meja ner oss för att komma åt hunden. Hon vill försvara oss mot hunddjuren. Då djuren oftast går ensamma på fjället så är det bra att ha denna bodyguard. Inte så bra dock att ha henne med på vandringen. Flera gånger fick vi hjälpa våra hundar att försvara sig gentemot henne. Till saken hör också att hon går som en skugga i ryggen på en människa (gärna sin matte Anna). Hon går så nära att hon har mulen i ryggen på en. Detta ger till följd att när du själv tar ett kliv framåt så har du det andra benet kvar rakt bakåt. På denna häl blev det mååånga gånger som Frostlind klev på med sin klöv med hela sin kroppsvikt. Även små kor väger en del. Så när man blivit kliven på för etthundramiljonte gången får man sitt vansinnesutbrott på denna kärvänliga varelse. Då fick någon annan byta av och ha kossan bakom sig. Hon skulle INTE få följa med på vandringen hem!

Vasselbodarnas fäbod – mjölkning och övernattnig

Första dagens vandring skulle sluta vid Vasselbodar- nas fäbod. En fäbod med många olika ägare på inägo- mark. Några djur hålls inte här men en liten ladugård finns kvar.

Några djur hålls inte här men en liten ladugård finns kvar. Robert hade varit där och satt upp en provisorisk hage runt ladugården för att hålla djuren kvar över natten. När vi tidigare på dagen vek av från grusvägen och ut i skogen så vara det "bara" att följa rödmärkta markeringar på stammar och stenar. Det var den vand- ringsled som vi skulle följa. Så småningom kom vi fram till Vasselbodarna. Hundarna fick se till att djuren kom rätt till hagen. De var nu riktigt hungriga och började beta direkt. Vi var rätt hungriga själva. Det hade nu bli- vit sen eftermiddag. Ett stort tack till Hillevi som ordnat med varm korv och dryck till oss när vi kom. Tack till Micke Westling som lånade ut sin stuga till oss att sova i. Någon snäll själ hade tänt brasor i de olika rummen. Hundarna fick vatten och mat de också. Vi åt oss mätta och värmde oss i Hillevis stuga och hämtade kraft. Vi var ju inte klara för dagen. Vi hade mjölkningen av de 10 djuren kvar.

Jag har ju varit avbytare och mjölkat i många år både uppbundet, mjölkgrup och karusell. Det här var något nytt. Den lilla byggnaden kunde bara få plats med 6 djur åt gången. Så vi fick ta in djuren i omgångar från hagen. Anna sorterade in dem och vi andra hjälptes åt att binda fast dem i båsen i totalt mörker! Jajamänsan – det var bara någon enstaka öppen glugg med mini- malt ljusinsläpp. Att sedan komma från ljuset utifrån så upplevdes mörkret inne som bäcksvart. Sedan var det bara att ta ett kopparkärl, mjölkpall och torktrasa och sätta sig vid en ko. Jag kände mig fram och kände en svans. Jaha, då bör ljuvret sitta i samma ände men längre ner. Jag trängde mig in mellan två kossor med min pall. Torka rent, massera och fördra för att få kos- san att släppa ner mjölken. Sedan var det bara att sätta igång. Att rytmiskt dra i olika spenar. Jag hörde att mjölken träffade hinken. Det känns i både nyporna och underarmsmuskulerna att dra ut mellan 3-9 liter per ko. Helst ska flödet vara så att det bildas ett fint skum på

Fjällkon

ytan. Vi skulle även göra om det morgonen därpå innan vår vandring fortsatte.

Folk från fäboden kom också in och provade mjölka var sin ko. De fick sedan ta med sig hur mycket mjölk som helst. Vi hade ju ingen möjlighet att ta vara på mjöl- ken på plats och kunde definitivt inte bära på mjölken med oss när vi gick. Det skar i hjärtat när vi därför fick hålla ut mjölken i mossan (fast det mesta tog Hillevi reda på). Det är ju bonden vita inkomst (jag önskar bara att de skulle få mer betalt för den än de får idag) för att betala de dyra utgifter som foder och annat kostar för bonden. Önskar det kommer en tid då vi kan säga bondens vita guld...

Senare på kvällen så hängde våra blöta kläder på tork och vi knåpade ihop en knytismiddag som vi försökte ge en lyxig touch. Övertrötta och så fysiskt utmattade som vi var, var vi rätt fnittriga tjejer som njöt av maten, elden och summerade dagens bravader. Vi skrattade så gott åt varandras historier så tårarna rann. Även hundarna var totalt utslagna och låg och torkade vid brasan. Det var inga problem för oss att somna. Vi sov innan huvudet landade på kudden.

Dag 2 – träningsvärk...

Idag hade djuren det inte lika bråttom. Två kvigor hade så mycket träningsvärk att de togs bort från grup- pen och hämtades upp av djurtransporter. Att gå på hårda grusvägar gör ont om man är van att gå på mjuka mossor. De var varma och svullna i frambenen.

Idag skulle vi vara i mer skogs- och fjällmark. Då de inte hade lika bråttom och inte en konkret väg att gå på så spred sig djuren i ytterkanterna iväg ibland. Ibland skulle man vika av rätt så rejält och byta riktning mitt i en öppen skog bland mossa och trädstammar. Då jag själv var trött så gick inte jag så fort heller utan var långt bak (ibland på efterkälken) bakom gruppen. Då fick jag ibland skicka iväg Trapper att plocka in djuren till gruppen igen. För att sedan komma tillbaka till sin plats bak i ledet med mig och Ellie. Spader visade sig också ha nästan lärt sig lite från gårdagen.

Stackars Ellie hade nu det inte lätt. Mossan var 20 cm mjuk och riset var 20 cm högt. Hon orkade nu inte ta sig fram bland 40 cm skog med sina tre äpplen höga höjd med över 2 mil i benen. Hon fick nu bli buret. För egen del hade jag varken ont i låren, rumpan eller vaderna men väl ljumsken. Nu var det rejält kuperad terräng. För att inte snubbla i riset fick man lyfta benen lite högre också över ibland stock och sten både uppför och nerför. Varje gång jag lyfte upp högra benet var jag tvungen att ta tag i byxbenet för att hjälpa till att få upp benet och lyfta det framåt. Samtidigt hade jag Ellie i famnen. Men har man gett sig in i leken får man leken tåla. Det var bara att bita ihop. Vi kom till olika myrmarker och korna kan tyvärr inte gå på blöta plan- kor så ibland fick vi människor dela upp oss och ta olika vägar. Anna och Linda följde med djuren över och runt myrmarken. Till Charlotte och mig med hundarna sa de: "Det är lättare för er att gå där (och pekade). Men genväg är ofta senväg. Helt plötsligt befann jag mig en

grop med sump, sly och gud vet vad. Hur jag än försökte så kom jag inte framåt och ljumsken skrek av smärta och Ellie hängde på ena armen. Jag väste mellan fram (vad jag trodde) ett tyst "jävla skog" mellan tänderna.

Paus...

Äntligen framme...

I slutet av dag 2 så säger så plötsligt Anna: "Nu låter vi dem gå". Dvs släppa iväg dem hur som helst. Vi var ju så ääääntligen på "deras" fäbodmark. Dvs de skulle hitta själva till fäboden. Nu först så ville djuren äta. De vandrade så sakta ut mellan trädstammarna mumsandes på ett och annat. Vi fortsatte själva och efter en vad jag tycker för lång bit så kunde vi äntligen lämna skogen och kom ut på en plan grusväg. Puh, för mina ben att få komma ut på slät mark. "Nu är det bara 6 km kvar till fäboden" hälsade Anna. Bilarna som fortfarande gick i skytteltrafik med andra djur och packning åkte förbi oss i omgångar. Jag som var helt slut valde faktiskt att få lift. Jag, Ellie, Trapper och Anna hoppade (nja, hasade upp) bakpå en pickup. Stronga Linda och Charlotte vad äkta fjällmänniskor och valde att gå hela vägen fram till mål. En stor eloge till supertjejerna!

Blöta, trötta och hungriga togs vi emot av välkomstkommittén. Brasan var tänd, maten stod färdig med varm dryck. På pallar satte vi oss runt brasan. Det tog inte lång stund så somnade Anna sittandes på en minimal pall rätt upp och ner! Hakan föll ner på bröstet och säckade ihop med hela kroppen, men hon gled inte av pallan i alla fall. Ute på gården hade folk fullt upp att ta hönsen som kom i kartonger ut till hönsuset. Getterna som redan var på plats kutade fram och tillbaka på valen. Hundarna hade redan åtagit sig uppgiften att hålla djuren borta från den inre vällen med grönsaksgrödor. Även om det fanns gårdsgård runt mansbyggnaden så kom både höns och getter ibland in och ville äta. Hundarna fick då agera levande staket och hålla dem ute.

Några timmar senare var det kvällen och snart dags för mjölkning. Mycket riktigt – spetsade vi örnen och var det inte något som lät ute i skogen? Av de 15 djuren var det säkert 9 som hade koskällor som skramlade och lät. Av dessa hade vi efter två dygn nästan blivit lomhörda. Mellan trädstammarna kom så de vita spökerna i försommarkvällen. Var lyckliga de var av att få komma "hem" till fäboden. Jag har varit med om kosläpp i hagarna men de här var snarlik lycka. Travet byttes till galopp och de RÅÅÅMADE av lycka! De sprang fram till sin ladugård. En och en kom de på plats inne i sin gulliga ladugård modell dockhus. Dieselaggregatet hade inte kommit på plats. Det var bara att kavla upp ärmarna och mjölka ännu en gång... Sedan var det dags att ta bilen hem.

Sommaren är slut - vända hemåt

Sommaren är kort som Ledin säger. Tiden går fort när man har roligt. Så även denna sommar. I detta fall så hade den regnat bort i alla fall denna helg. En helg i augusti var det dags att ta hem djuren igen. Några av djuren hade blivit skjutsade till grann fäboden för betäckning och vi hade 11 djur som skulle hemåt. Första dagen var det Zelda som själv hade fått jobba med djuren. Tyvärr hade hon ådragit sig en rejäl hälta för dag 2. Louise och Trapper hade samåkt från Rättvik med Lars och Kerstin och deras Texas för att mötas upp Vasselbodarna. Det var sommarens träningsgång som skulle hjälpas åt med helgens uppgift. Zelda fick tyvärr vara sjukskriven för dagen. Båda killarna (Texas och Trapper) hade lite svårt att slappna av i början över fjällen från Vasselbodarna.

Texas var som vanligt väldigt tänd på att jobba. Han hade svårt att förstå varför han inte skulle driva på djuren så att de gick fortare framåt. Det blev ett väldigt tjatande med kommandon som "stanna" och "här". Som tur kunde Lars och Kerstin turas om att försöka styra honom. De kände sig lite avundsjuka på mig som glatt sa "bakom" till Trapper och så gick han snällt bakom henne. De tränar nu för fullt med att lära Texas bakom. Snart fattade båda att de bara skulle hålla sig bak och kolla av läget. Rätt snart kom vi ut på grusvägarna igen. Korna tog till vår förtret det mycket lugnt på grusvägarna. Denna resa fortlöpte i hällregn eller störtskur. Efter ett tag så var vi dyngsura in till bara kroppen fast vi hade regnkläder. Man håller dock värmen uppe om man får röra på sig men korna ville ta det väldigt lugnt till följd att man blev lite huttrig.

Korna hade även fått svampfrossa. Ibland förekommer de att de äter så mycket svamp på fjällen att de blir berusade (dvs inte kommer hem för mjölkning). När vi så sedan passerade ett större parti med vassruggar och gräs så gick hela gruppen ut och frossade. Vi fick snällt vänta och frysa tills de blev mätta. Så närmade vi oss samhällena Dysberg och Evertsberg. Nu fick hundarna än en gång visa sig på styva linan. Vi tyckte alla de gjorde det med bravur. Kanske berodde det på att det var träningskompisar/hundar som kände varandra. Än en gång var det absolut förbjudet att låta korna gå in i villaträdgårdarna. Texas hade fått in ett jäkla flyt att hålla reda på hela gruppen bak.

Ju närmare vi kom Evertsberg och hemmagården så blev djuren lite ivriga också. Regnet? Det fortsatte att forsa ner. Väl framme då djuren kommit in i sin hage kunde vi äntligen komma ur kläderna. Regnjackan av, skjortan kunde jag vrida ur som en disktrasa och t-shirten var inte långt efter. Vad skönt det var att komma i torra kläder.

Reflektion och avslutning

På kvällarna så pratade vi igenom dagens strapatser. Det här var ju första gången vi gjorde detta. Till nästa gång så kommer man kanske att sätta upp provisoriska rasningsfällor i skogen/fjället för att ta in djuren i. Inte kanske för att de behöver paus, men vi... Sedan kommer vi att dela upp dagarna på olika personer. Vi är ingen superman, man är inte mer än människa. Det är jaaaaättejobbigt att ta båda dagarna. Särskilt då man inte har någon grundträning i botten. Frostlind och småkvigor får åka transport.

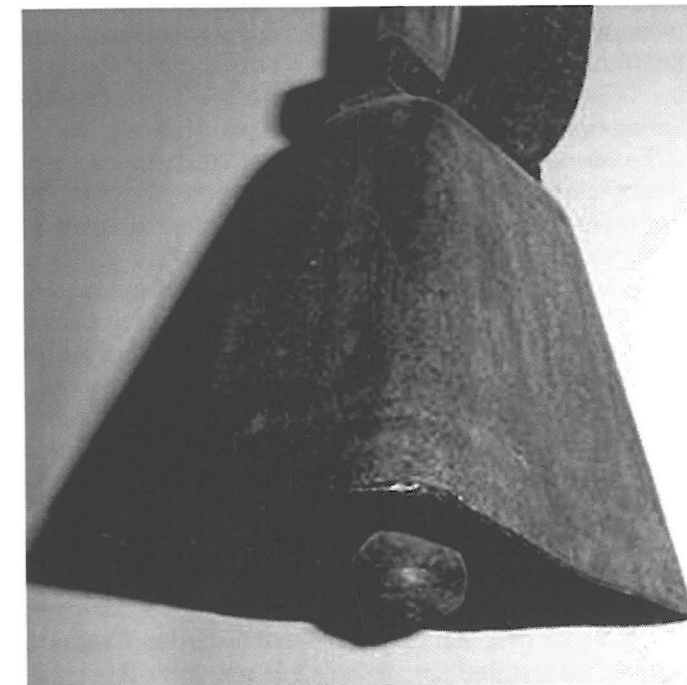
Varför utsätter man sig själv för dessa fysiskapåfrestningar å la elitidrottare i ett väder som gör en dyngsur intill bara kroppen som värker utav bara den? Ja, det gäller att den kulturella och exotiska upplevelsen väger över starkt. Sedan kan det inte vara folk vid sitt sinnes fulla bruk. En vill ge utlopp för sin äventyrslystnad: "Det måste ju hända något". En annan ville få adrenalinkickar och inte bangar för något: "Syrran bad ju om hjälp", "Djur och natur är ju alltid trevligt". Någon ville få avbrott från sin höga arbetsbelastning och ville ha kvalitativ egen tid från alla måste ("i den jävla skogen" fyllde Charlotte i för mig) för sig själv, sin hund och goda vänner. För att inte tala om att man vill ge sin vallhund "riktigt jobb" i en annorlunda miljö men i verkliga livet. Samtidigt fick vi lektion i älvdalska. Alla träskyltar som ploppade upp här och var i skogarna var på detta "språk". Vi fick lära oss att uttala dem och vad de betydde. Med andra ord, ett gäng med helt normala människor. En sak är säker...vi kommer att göra om det nästa år. Har ni frågor om fäbodbruk och buffring – kontakta Anna: 0730-654845, anaxxel@hotmail.com

Louise

P.S Läs gärna mer om fäboden, djuren, ostarna och messmöret: www.gessifabodar.se samt www.fjallkon.se D.S

Skällorna

Per Orgård, f.d riksdagsman, hemmansägare och ordförande i Fäbodkommitten

Från boken "Fäbodar" redigerad av Hans Lidman LT förlaget 1963

Min gamla vän, riksspelmanen Jon Erik Öst, gjorde 1920 en låt, som kallades "På fäbodvallen". Där kan man höra jäntornas lockrop, lurå, fågelsång och gökens guckande, men låten igenom stiger den gamla järnsköllans mäktiga baston över fäbodlagets getter och får skällor.

Vid den tiden gjorde Öst en turné genom svenskbygden i Amerika, där låten väckte en alldeles särskild hänförelse. För svensk amerikanerna påminde den mer än något om det gamla landet, och vid ett tillfälle reste sig en gammal gumma bland publiken och ropade: -Just en sån skälla hade min ko också!

Även vi hemmasvenskar börjar bli lite av emigranter med hänsyn till ett svunnet skede. Fäbod väsendet är ett viktigt led i odlingens historia och de finaste minnet från den tiden är skällklängen i skogar och berg. Mest representativ är järnsköllan. Vid sidan av sin förnämre syster, den gjutna klockan tar den sig inte mycket ut. Den är primitiv i formen och grovt uthamrad, kanske av myrmalm vid gårdens smedja. Där den hänger på museet eller på bondgårdens vind, eller i skrothandlaren låda, är det svårt att förnimma något av ton dess skrammel. Men för den som för mår att lyssna, säger den så mycket mer. Den berättar om våra förfäders kamp mot vildmarken och dess djur, den har klang av yxa, plog och lie. Och för oss äldre, som hört skällan i dess rätta miljö - har den "ton". Skällklängen hör ihop med den nordiska sommaren, med fäbodlivet. De börjar vid valborgsmässoaftonen eller skälldagen, som vi sa hemma i Ovanåker i Hälsingland.

Fjällkon

Då skulle alla barnen springa runt gårdarna och skramla med skällor, inte bara med en utan så många man kunde få plats med runt en rem runt midjan. De skulle ståjas och föras oväsen. På kvällen tändes eldar på berget och skott ekade i vårkvällens blå skymning.

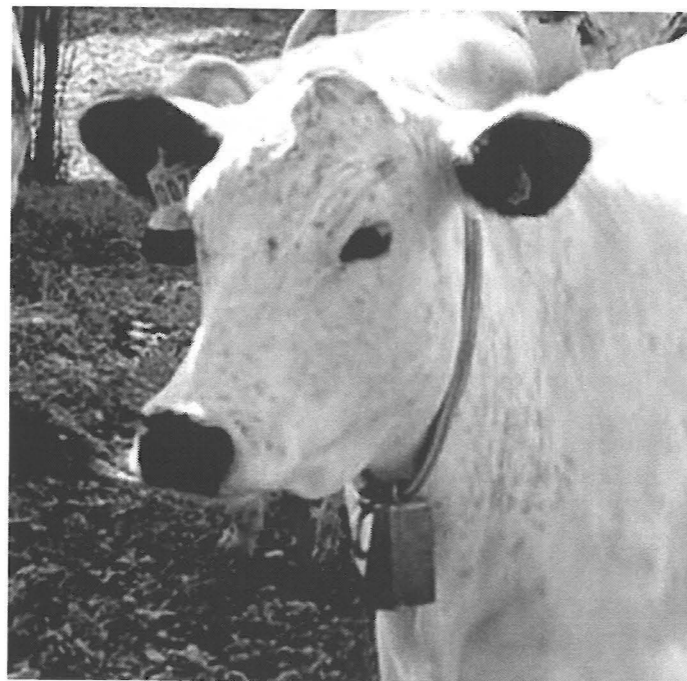
Seden att springa med skällor är mycket gammal. I dalarna har den varit allmän och i Finland kallar man sista april för "stjellanmäss". Samma sed ligger tydligen också bakom den sk Pregrinuskvällen, vilket förekommer i Dalarna och Värmland, fast den kom senare - den 16 maj. Den kvällen samlades hela byns befolkning uppe på ett högt berg och ropade "att Peregrinus skulle ta reda på sina hunner", vargarna, vilka sedan inte tordes komma inom det utropade området. Man tågade också ut i skogen med bjällorna, skällorna och bössor och skramlade med olika ting och förde oväsen inom området dit kreaturen skulle släppas på bete. Och så långt "skallet" hördes, skulle varken odjur eller onda makter kunna göra djuren någon skada. Vår tid har nog svårt att fatta den stämning med vilken man förr hälsade våren välkommen här i nord. De gällde både för folk och få. Korna som hela den långa vintern stått klavade i sina mörka bås och fått dra sig fram på magert hårdvallshö och starr från myrslogarna, reste sig på styvnade ben när de på valborgsmässoaftonen hörde klangen av skällorna. De värade vårluft och spirande grönska genom den öppnade fäxdörren slet hårt i sina bindslen. Och det var inte det vanliga stillsamma råmandet som kom - det var, skulle man kunna säga, den första lurlåten som ekade ut över byn tillsammans med skällklangen.

Skällorna hör ihop med bondens historia, åtminstone här i nord. Den hade ej samma betydelse för nomaderna med sina vandrande hjordar, där herdarna är ständigt närvarande för vakthållning. Lapparna har ju skällor på sinarenar, men de fyller inte samma funktion som för bonden uppe på fäbodvallen. Inte heller har den samma uppgift för bonden på slättlandet, där man har kreaturen inhägnade. De är först i skogsbygden och fjällen med stora gemensamhetsbeten, där de expanderade jordbruket söker sig nya områden för bete åt djuren och därmed näring åt människorna, som skällorna får sin verkliga betydelse.

Beträffande den rent vetenskapliga aspekten på detta ämne hänvisas till en uppsatts i Fataburen för år 1914 av Nils Lithberg, som där ger några intressanta intressanta synpunkter på koskällans historia. Han hänvisar i sin tur till den tyska författaren Konrad Hörman i Nürnberg, som utgivit en omfattande och vidlyftig utredning i ämnet. Enligt denna är i den klassiska litteraturen Appollinarus Sidonius (romerskkristen författare från Lyon, 430- 480e.Kr) den förste som skildrar klangen av hjordarnas klockor. Det avser då germanska hjordar, om de klassiska folkets boskap är inga motsvarande uppgifter kända. Genom uppgifter man senare får av de germanska förhållandena framgår att bruket av skällor är långt äldre och att skällan haft en för hjorden sammanhållande och vaktande betydelsefull uppgift.

Dessvärde framgår också av att de finns bestämmelser om böter i deras lag för stöld av skälla eller klocka. För tusen år senare finner man i Södermannalagen, ett liknande stadgande. Att märka är att man i den äldre litteraturen ej skiljer mellan den gjutna klockan och den smidda skällan. Det talas även om skramlor. Men klockan har sin förnämsta utbredning i södern, i Romarriket, där den bl a upptas i kyrkans tjänst som kyrkklocka, under det att skällan, och här är det tydligen i första hand järnsköllan, hör till gränstrakterna i norr- Germaniens skogar. Arkeologiskt sett är klockan äldre än skällan, så vitt man nu vet, och den senare torde kunna betraktas som en primitiv efterapning. Men huruvida det bortom både klockan och skällan- och ev bronsskällan- finns en träskälla är enligt Lithberg en öppen fråga. Det är naturligt att fynden av träskällor är få. Men på Nordiska Museet finns några exemplar, som synes av bild materialet. Formen på dessa antyder en utveckling från träplattan, på vilken man slog med pinnar, till olika slags av skramlor; Vargskramlan, rävskramlan, trumman och slagverket som man använder vid jakten och skallet, fram till träskällan, senare smidda järnsköllan. Det är också möjligt att övergången från träskällan till järnsköllan skett omedelbart och att klockan och malm skällan kommit in senare. "Men de magiska föreställningar, som ännu i dag i Skandinavien äro förbundna med koskällan" skriver Lithberg, "framgår att denna här haft en lång tillvaro i förkristen tid och till och med synes härstamma från tider af primitiv religiös uppfattning, som ligger långt före dess första uppträdande i fynden".

Den seghet, med vilken sådana magiska föreställningar lever kvar i medvetandet, gör det antagligen att bruket av träskällor bibehållit sig länge, även sedan man lärt sig göra skällor av järn. Just när detta skrivs berättar min granne Hilding Orsand hur han minns att hans farfar, som var bosatt i Bergsby ovanför Sollefteå, hade en träskälla som han använde för sina kor. Han hade gjort den själv. Men de var säkerligen ej en nyck utna med ledning av ett minne som han haft av sådana skällor.

Även om övergången ej skedde fort, inledde dock järnsköllan ett nytt tidsskede. Den magi och den skyddande makt som låg i klangen från föremål av trä överfördes till järnet. Järnsköllankom med upptäckten av järnet, och med detta följde den första stora uppblomstringen av fäbodväsendet i nord.

Den samling av primitiva och grovt uthammrade järnsköllor, som finns på vår gård, är, åtminstone delvis, gjorda av myrmalm och kanske smidda i gårdssmedjan. De många slagghögarna vid sjöstranden berättar om gammal järnbränning. Oftast var skällorna gjorda av kringvandrande skällsmeder med speciell skicklighet i yrket. Den skickligheten gick ofta i arv i flera släktled. En författare i årsboken Hälsingerunor 1961, Sören Forselius, som själv härstammar från en sådan släkt, berättar sakkunnigt om hur skällor tillverkades. Även Lithberg ger en beskrivning här av i ovan nämnda uppsats.

Skällorna smiddes av järnplåt, som nitades eller löddes samman. Sedan skulle skällan "brasas", vilket tillgick så att i den lades ett koppars stycke jämte kol, varefter den inbakades i lera och lades i elden till dess leran började glöda, då ansågs koppars smält. Forselius uppger att koppars och tenn användes vid lödningen. Han lämnar den intressanta upplysningen, att det bästa materialet, inte bara ifråga om uthamringen utan även när de gällde att få en vacker klang åt skällan, var en tunn, nästan utnött plogfjöl. Skällan skall höras långt. Men inte mindre viktigt var att dess klang skulle vara vacker. I detta låg en stor del av skällsmedens hemlighet, och att här var trolldom med, är uppenbart. Varje skälla fick sin särskilda ton, vilket kanske kom av en slump, men säkerligen hade också smeden sin särskilda metod, tex genom tillsatts av olika metaller vid brasningen. Det var skällor av olika storlek och tonlägen som skulle tillverkas, från de små får skällorna, getsköllorna, hästskällorna och till de olika slagen av kosköllor, var och en med sin klang. Viktigast var dock den stora fäbodskällan, vilken kanske skulle gå i arv i flera generationer framåt och vilken alla inte bara jäntorna på vallen utan även folket hemma i byn, kände igen som hörande till den och den gården. Dess klang var något av gårdens melodi. En bondefru från Bollnäs, fru Selma Jonsson i Stocksätter, berättar: "Vi for till Amerika i min ungdom och jag minns att far, trots att vi måste ta med oss endast de nödvändigaste, bums skulle ha stora fäbodskällan med. När de smiddes fick vi kvinnor lämna våra smycken till skällsmeden. Den hördes miltals, den skällan, och den hade en så vacker klang. Far menade nog att den var de vackraste minnet från hembygden. När vi for hem igen, lämnade han den till en granne, som följt med ut."

Den berömda jormskällan, om vilket jag hört berättas, lär ha kommit till så, att skällsmeden i Jorm en dag hörde en skälla i fjällen på norska sidan. Den hade en egendomligt vacker klang. Smeden sökte upp kon som bar skällan, undersökte den och "stal" på så sätt konsten.

Fjällkon

Fåren var de första som fick "dra upp till buom och sommarglädjen". Den gröna löten vid vallen var full med bråkande får från hela fäbodlaget. Iden vårliga luften steg kvillrandet av de små skällorna, järnsköllor de flesta, i samklang med vårbäckarnas sorl i ängsslutningen och småfågelhoparnas jublande kör från björksnåren.

Sedan var de hästarnas tur och med dem kom en annan musik. Varje häst hade sin skälla, järnsköllor även de med ett och annat inslag av malmsköllor; inga klockor eller pinglor, de hörde vintern till. Häst skällorna var större än getsköllorna men mindre än kosköllorna och i klangen helt artskild från övriga, högre, och hårdare. När de om våren kunde smalas uppåt 20-talet hästar på en svedja steg klanggen av deras skällor till en mäktig kör som kunde höras milstals och som gav återskall mellan bergen. Det var något vilt och eggande i den kören. Man tyckte att de stämde samman med tranornas rop, då flygningarna drog norrut.

Fram i Juli då bromsen kunde vara svår, kunde man från vallen höra hästarna komma rusande längs fästingen - då steg skällornas klang och hovarnas åskliknande dån till en vild musik. Då greps lötens småkräk av panik och sökte sig in i sina särskilda fågårdar, medan hästarna stormade in i stallen. Även därifrån kunde man höra skällornas skrammel, avbrutna av ilska skriner och hårda dunsar, när hästarna gjorde upp sina mellanhavanden. Och framemot kvällningen kunde det ibland arta sig till en verklig hästkamp ute på löten; det var när hästarna samlade sig för att dra upp mot svedjorna igen. Det var ett skådespel för karlar. Jäntorna sökte skydd i stugorna. Men för småpojken var det ett vådligt äventyr. Allt det där, alla minnena, hör intimt samman med hästskällornas obändiga klang.

Fjällkon

Det var först i början av Juni, oftast fjorton dagar före midsommar, som den riktiga buföringen kom. Då blev de kornas tur. Först när isen smält vid Röda vadet och svedjorna börjar blomma, först med göken kom den stora fäbodskällan med dess mäktiga mollklang in i sommarens skäll spel. Det spelet blev fulltonigt.

Att en dag under högsommaren ligga på en fäbodvall och just i soluppgången höra vallen vakna tillhör de upplevelser man ej glömmar. Det börjar kanske med ett svagt fågelkvitter från rönnen utanför stugfönstret eller kvillret av en fårskölla från lillfågarden. Så kommer en svag klämtning från en koskölla i ett av fäxan på andra sidan löten. Och ett utdraget råmande. Man har börjat lösa korna och snart kommer liknande ljud från de andra fäxan. De blir samling ute på löten och sen de första morgonhälsningarna ägt rum mellan både jäntor och kor, tar gammeljäntan ledningen, följd av sin skällko. Fäbodlagets jäntor med sina skällkor följer efter i tur och ordning. Och så drar den långa raden upp längs den gamla fästigen mot bergen och de betesplatser, som efter gammal sed är bestämda för dagen. Vi står och lyssnar och hör lockropen och skällklangen förtona i skogsdjupet.

Framkomna till vilstan slår sig jäntorna på sätena av kluvna stockar eller flata stenar, tar fram stickdonen och pratar med varandra en stund, innan de vänder åter till de olika göromålen på vallen. Runt om i terrängen kan man på skällorna höra hur de olika gårdsfäna under ledning av sina skällkor, var för sig söker sig fram på de väl upptrampade stigarna till betesplatserna. Det är märkligt med vilken värdighet som skällkon bär sin ledarställning och hur väl varje ko har känning om gårdssköllan.

I forna tider då rovdjuren var svåra stannade jäntorna hela dagen på vilstan för att övervaka djuren. Ofta var då även manliga vaktare med. Skällan fyllde den tiden en viktig funktion. Från vilstan kunde man med ledning av skällorna höra vart korna tog vägen och om det var nödvändigt att ingripa. Men en ännu viktigare uppgift får skällan under sensommaren, då det börjar skymma om kvällarna, och under "sopptiden" svamptiden, då korna gärna lockas ut på villovägar. Då ligger de makt uppå att skällan är signad så att den kan hålla fäet samlat och föra dem hem. I ängslan står jäntan på vallen och lyssnar ut över skogsvidderna och myrmarkerna. Och med vilken glädje är det ej hon tillsist hör den svaga klangen av en skälla långt långt bort, en skälla hon känner igen som sin egen. Det är hon som har ansvaret för gårdens förnämsta egendom och det är inte roligt för henne att kalla på hjälp hemifrån, om korna ligger borta eller blir bergtagna.

När dagarna blir allt kortare och mörkret sluter sig tätare ur skogsdunklen och in mot vallen, får skällan en annan mindre makt. Och längtan hem till byn blir allt starkare för både människor och djur. I byn längtar man också. Hembuföringen blir lika festlig som vallbuföringen om våren, och även den går i skällans tecken. Tidigt på eftermiddagen börjar barnen i byn att lyssna upp mot bergsslutningen.

Men ofta först i skymningen kan man höra skällklangen långt i fjärran. Snart kan man urskilja de olika gårdssköllorna, som tillsammans med alla får- och getsköllor stiger allt starkare. Den växer som i jubel, hälsande den ljusa bygden, de gröna ängarna och älven med den vita kyrkan.

Nu tar man av den stora fäbodskällan. Skällkon får nöja sig med en mindre skälla på betesvallarna kring gården. Fäbodskällan kommer heller inte till sin rätt i den trånga dalen, den måste ha en vidare rymd omkring sig. Så blir de stilla på vallen. Ett hund skall ekar kanske ibland i den "skälla" luften mellan bergen.

Men med vintern kommer en helt annan ton. Jag hörde den ensliga klangen av en pingla, när bonden kör hem sitt lass av starrhö från myrslåttern, eller den festliga melodien från förböndernas bjällerkransar, där deras åkdon kommer i en lång böljande rad; jag hör också de dånande skakelbimmorna, då de väldiga timmerlassen dundrar längs basvägen utför bergen, ner mot älven. Här kommer klockan med i spelet, företrädd av olika typer. Men de är en annan historia. Jag vill blott påpeka det egendomliga att klockan och skällan har olika årstider. Det skulle aldrig falla en bonde in att sätta en skälla på en häst under vintern, lika orimligt är det, att hästen skulle bära klicka eller pingla under sommar betet.

Nu har skällorna ersatts av motorsågsvrål. Det är en ny tids melodi, en träålder av annan innebörden den gamla. Bilvägarna drar sitt nät genom marker, där förut klövjestigar slingrat kulle upp och kulle ner. Och redan nerlagda fäbodhar har på sina håll vakant till nytt liv. Jag ser den moderna bonden, traktorbonden, lämna sin bil vid skogsbilvägens parkeringsplats och tillsammans med hustrun vandra den gamla stigen till vallen. Däruppe står den grå stugan pietetsfullt bevarad och med alla gamla ting förvarade som ett minne från fäbodtiden. Av många stugor finns endast några rester kvar, stengrunden och ett halvt igen rasat källarvalv. Men den gemensamma löten finns kvar den vårdas som ett reservat mitt i storskogen för vildmarkens alla blomster och i allmänningsskogen runt om har fåglar och övrigt vilt ett paradiset.

På väggen inne i stugan hänger skällorna; får- och getsköllor, hästskällor, kosköllor. Bonden tar ner hästskällorna och lyssnar på klangen. Den för med sig många minnen.

Hustrun intresserar sig mer för kosköllorna. Som ung flicka har hon getat på vallen och har skällklangen i blodet. Nu står hon här som den sista i den långa rad av fäbodjäntor. Det är dock husmor på gården som sen gammal tid ytterst haft att bestämma över kor och vallnu tar hon ner den stora järnsköllan och går ut på löten för att än en gång lyssna på klangen. Ty vid buföringen varde hon som signade skällan, det var hon som "tog av solstrålarna och gav åt korna och önskade dem välgång".

Sammanställning Louise Lindquist.
Foto på kor med skällor Kristina Torén.

Diplom för hög livstidsavkastning!

Svensk Fjällrasavel har sedan starten 1996 försökt att stimulera och sporra medlemmarna att vara rädda om och sträva mot hållbara kor, därför inrättade vi en serie diplom för hög livstidsavkastning. Det är tre olika diplom för tre olika nivåer på avkastning:

Diplom C

- Kon ska ha mjölkat sammanlagt 3500 kg smörfett och protein.

Diplom B

- kon ska ha mjölkat sammanlagt 5000 kg smörfett och protein.

Diplom A

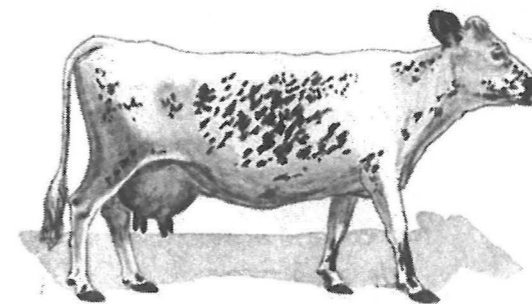
- kon ska ha mjölkat sammanlagt 6500 kg smörfett och protein.

För att vara berättigade till diplomerna
Finns det några punkter som ska vara uppfyllda:

- * Kon ska vara berättigad till Mutro-stöd för Fjällras.
- * Kon ska naturligtvis vara ansluten till kokontrollen.

Anmäl kon nu!

När ovanstående kriterier är uppfyllda så meddelar djurägaren till Svensk Fjällrasavel när kon gått till slakt och full livstidsproduktion finns. Diplomet utdelas på föreningens stämma eller skickas till djurägaren om denne är förhindrad att närvara vid stämman. OBS! Du som har en ko som uppfyller ovanstående ombedes att redan nu höra av Dig till föreningens expedition c/o Kristina Torén. Se adress på sid 4. Diplomen kommer att delas ut på stämman i sommar.

1.

Fjällkon

Livdjursförmedling

Information

Hej alla kovänner!

Om jag inte svarar på telefontiden så lämna alltid ett meddelande så hör jag av mig så fort det går. Vi har också förmedling på vår hemsida: www.fjallko.se Där får ni annonsera själva

Mårten!

Livdjursförmedlare:
Mårten Dahlberg
Tel: 0612-532 67
Fax: 0612-531 07
Telefontid: Måndagar 12-13.00

OBS! OBS!

Leukos och BVD-prov ska tas 1 gång/år. BVD-provet (friförklaringen) får vara högst 3 månader gammalt vid livdjursförsäljning. För dem som är mjölkleverantörer sker detta automatiskt via tankprovtagning. Övriga måste kontakta sin Husdjursförening för anslutning/provtagning.

Till salu:

Tjurkalv
född 120316 Far: 6873 Faramir - Mf: 1202 Rist
Solvig Johansson
070-360 61 03

Ungdjur och mjölkko
Fjäll och fjällnära
Anna och Robert,
0730-654845, anaxxel@hotmail.com

Köpes:

Dräktiga kvigor eller mjölkkor
KRAV

Sven Ahlberg
070-23032 93

Mina galna barnaår

Alla barn har olika intressen och ser olika saker redan som mycket små. Som 1-åring hade jag tre passioner: det var min mormor Aili, kor och musik, i nämnd ordning. Min mormor, som jag hade ett mycket nära förhållande till, tyckte också om kor. Många gånger tog hon mig till någon grannes fähus när det var mjölkningsdags. Då handmjölkade många ännu, så det var möjligt att prata under arbetets gång, och då talade man ofta om korna. När jag kunde börja gå och var försvunnen så var det bara att leta i närmaste kohage eller fähus.

Redan som 3-åring hade jag mina egenheter. Jag hade en lång rad med keratinfaskor (hårmedel) som kor utefter trasmattskanten med tråklossar som båsavskiljare. Jag hade förkläde och halsduk och en liten zinkhink och mina flaskor skulle mjölkas morgon som kväll. För granntanten Elvira gjorde ju så. En midsommardag när min far, som då var kantor i Oravais, kom cyklande hem från kyrkan, hörde han en unge som skrek och svor i en kohage. Han beklagade sig för min mor och tyckte att folk kunde lära sina barn ett bättre språkbruk. Min mor sa att han gott kunde se efter så det inte var hans pojke. Jo mycket riktigt, det var jag som skrek och svor åt grannens ayrshirekor och jag påstod att såhär säger farbror Harald när han kallar på korna!

En annan episod som inte glädde mina föräldrar kanske kan roa.

En vårdag åkte jag kana i grannens gödselstack och det blev ett härligt plask när jag kom ner. Och sedan knatade jag iväg till prästgården för och leka med deras dotter. Men prästfrun släppte inte in mig utan skickade hem mig. Hon ringde och förvarnade min mor och sa att hon inte släppt in mig och påstod att mor förstår nog varför när hon ser mig. Hon sa också att mor skulle möta mig ute på trappan. Det lär bara ha varit ögonen och munnen som något sånär var rena på 3-åringen!

I Terjärv i bygden runt vårt sommarställe hade de västfinska kor, de helbruna, och de står ännu mitt hjärta närmast. Vi bodde på somrarna i min mors hemby. Och jag kilade runt i alla fähus och var en riktig landsplåga med alla mina frågor! Varför gav de olika mineraler till olika kor och varför skulle vissa ha kornmjöl när andra skulle ha havremjöl osv. Grannen Elvi hade 6 västfinska kor som hon handmjölkade och hon lärde mig och gav mig förtroendet att mjölka redan som 8-åring. Jag hade min egen ko, Jänta, en lättmjölkad ko som jag fick mjölka när jag ville.

Min mors kusin Helmer och hans fru som bodde i samma hus som min mormor hade däremot maskinmjölkning, så hos dem lärde jag mig den konsten. De hade 13 kor, hälften ayrshire och västfinskt. Man provmjölkade tre gånger i månaden och det var alltid lika

spännande att se hur mycket mina favoriter producerade och sedan att få vara med när kontrollassisten Sylvi bestämde fetthalten. Då fick jag sitta på lådan när hon vevade proverna i en centrifugallåda.

Vintertid hemma i Jakobstad så hade jag papperskor och legokor och legofähus, det var knappt så jag byggde annat av lego än kor. Och i sandlådan så blev det stenkor eller kottkor! Har man en gång fått kor på hjärnan så är det för hela livet. När vi åkte bil räknade jag alltid kor och skrev upp i ett häfte.

Min far var hemma från ett stort jordbruk i Purmo och jag var så sur på honom när inte han blev bonde. Min farmor, som jag aldrig har sett var en riktig kogumma. Hon hade många gamla kor som inte mjölkade mera, men som inte fick slaktas för de var så snälla.

Att som ung pojke få förtroendet att få hämta korna från hagen en varm sommarkväll och gå bakom en rad kor med vickande viftande rumpor och känna den härliga doften av sommarvarma kor, det är något man aldrig glömmer!

Hela somrarna gick i jordbrukets tecken i Terjärv. Höbärgning, stänga hagar mjölka mm. När jag inte hade någon chans att få ha egna kor så var detta ett bra sätt och man lärde sig mycket. När jag var 14 år så hade jag hand om Helmers 13 kor i två veckor och jag var stolt när han kom hem och var nöjd med min insats.

Jag utbildade mig till organist när jag nu inte kunde bli bonde. Föga anade jag att jag om 20 år skulle ha egna kor! Nu har jag haft den förmånen att ha mjölkkor i 18 år och fått prova lantrasernas för och nackdelar.

På grund av sjukdom ser det ut som om min era som mjölkbonde går mot sitt slut. Men jag hoppas att någon med intresse för kor kunde ta över mina djur så jag från sidan kunde få följa med och njuta av skällklängen bland vita björkstammar i sommargröna hagar.

Stefan Lönnquist, Kronoby Österbotten

Se bilder på nästa sida >>>>>

Elvi sista sommaren 1974 med sina sista två kor.

Västfinska kon Oona, född 13.10.1966, en av Elvis bästa kor. Hon hade någon form av mineralbrist som liten, därav den kraftigt svankande ryggen. Mjölkade över 5000 kg sista året.